МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

Кваліфікаційна робота
магістра

СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ

Виконав: студент, ІІ курсу,
групи 8.0544
спеціальності 054 «Соціологія»
освітньої програми «Соціологія»
Д.О. Байрак

Керівник: к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціології,
О.С. Сорокіна

Рецензент: д.філос.н., професор,
професор кафедри соціології
М.А. Лепський

Запоріжжя - 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет Соціології та управління
Кафедра Соціології
Рівень вищої освіти Магістр
Спеціальність 054 «Соціологія»
Освітня програма «Соціологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
В.О. Скворець _____
21 березня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Байраку Денису Олександровичу

1. Тема роботи (проекту) Соціальні практики допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Керівник роботи Сорокіна О.С., к.філос.н., доцент

Затверджені наказом ЗНУ від 19 березня 2025 року № 418-с

2. Строк подання студентом роботи 10 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи 1. Федорович І., Цибенко К. Огляд роботи міжнародних гуманітарних організацій та їх відповіді на гуманітарну кризу в Україні, спричинену воєнною агресією з боку рф URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Ohliad-mizhnarodnykh-humanitarnykh-orhanisatsiy-1.pdf. 2. Настояща К. Соціальні практики: спроба типології по вертикалі. Нова парадигма. 2017. Вип. 132. С. 172-183.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Уточнити зміст понять: «соціальні практики допомоги», «міжнародні гуманітарні організації», «ВПО». 2. Здійснити ретроспективний аналіз дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні. 3. Визначити методологічні підходи до дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні. 4. Проаналізувати соціальні потреби ВПО. 5. Визначити сутність та зміст соціальних практик допомоги ВПО. 6. Проаналізувати специфіку діяльності міжнародних гуманітарних організацій в Україні. 7. Обґрунтувати використання опитування та інтерв'ю як методів дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні. 8. Проаналізувати та інтерпретувати результати дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні. 9. Розробити рекомендації щодо збільшення ефективності соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рисунків – 6, таблиць – 2

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціології	02.09.25	02.09.25
Розділ 2	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціології	04.10.25	04.10.25
Розділ 3	Сорокіна О.С., доцент кафедри соціології	01.11.25	01.11.25

7. Дата видачі завдання 21 березня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та формулювання теми роботи	Березень 2025	*виконано*
2.	Опрацювання наукових джерел	Квітень-Червень 2025	*виконано*
3.	Робота над вступом	Липень-Серпень 2025	*виконано*
4.	Робота над першим розділом	Вересень 2025	*виконано*
5.	Робота над другим розділом	Жовтень 2025	*виконано*
6.	Проведення соціологічного дослідження	Жовтень-Листопад 2025	*виконано*
7.	Робота над третім розділом	Листопад 2025	*виконано*
8.	Робота над висновками	Листопад 2025	*виконано*

Студент _____ Д.О. Байрак

Керівник роботи (проекту) _____ О.С. Сорокіна

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т.О. Ратушна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: складається з 62 сторінки, 38 позицій у списку літератури, 3 додатків, 6 рисунків, 2 таблиць.

СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ ДОПОМОГИ, МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ВПО

Мета роботи: соціологічне дослідження реалізації соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні.

Об'єкт дослідження: внутрішньо переміщені особи.

Предмет дослідження: особливості соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Методи дослідження: системний, структурно-функціональний та гуманістичний підходи, опитування, інтерв'ю.

Гіпотеза дослідження: повнота охоплення гуманітарними організаціями різних категорій ВОП може бути забезпечена координацію між міжнародними гуманітарними організаціями, органами місцевої влади та громадським сектором.

Висновки: 1. Поняття «соціальні практики допомоги» охоплює сукупність дій, моделей поведінки, стратегій і інструментів, спрямованих на надання підтримки певним соціальним групам, які перебувають у вразливому становищі.

2. Держава формує нормативно-правові умови для соціального захисту ВПО. Реєстрація статусу, соціальні виплати, доступ до освіти, медицини та працевлаштування створюють основу для довгострокової інтеграції переселенців. При цьому державні програми у поєднанні з діяльністю міжнародних гуманітарних організацій дозволяють оперативно реагувати на нагальні потреби населення, забезпечуючи як екстрену, так і системну допомогу.

3. Ефективність соціальних практик допомоги внутрішньо переміщеним особам залежить від багатовекторного підходу, який включає інформаційну доступність, організаційну ефективність, психологічну підтримку, економічну інтеграцію та активну участь громади. Такий системний підхід дозволяє не лише реагувати на негайні потреби переселенців, а й створює передумови для їхнього довгострокового відновлення та стабільного розвитку у нових умовах життя.

SUMMARY

Master's thesis: consists of 62 pages, 38 references, 3 appendicies, 6 pictures, 2 tables.

SOCIAL ASSISTANCE PRACTICES, INTERNATIONAL HUMANITARIAN ORGANIZATIONS, IDP

The purpose: sociological study of the implementation of social assistance practices of international humanitarian organizations for IDPs in Ukraine.

The object: internally displaced persons.

The subject: features of social assistance practices of international humanitarian organizations for IDPs in Ukraine.

Methods: systemic, structural-functional and humanistic approaches, survey, interview.

Hypothesis: full coverage of humanitarian organizations of various categories of IDPs can be ensured by coordination between international humanitarian organizations, local authorities and the public sector.

Conclusions: 1. The concept of "social assistance practices" covers a set of actions, behavioral models, strategies and tools aimed at providing support to certain social groups that are in a vulnerable position.

2. The state forms regulatory and legal conditions for the social protection of IDPs. Status registration, social benefits, access to education, medicine and employment create the basis for the long-term integration of displaced persons. At the same time, state programs in combination with the activities of international humanitarian organizations allow for a prompt response to the urgent needs of the population, providing both emergency and systemic assistance.

3. The effectiveness of social practices of assistance to internally displaced persons depends on a multi-vector approach, which includes information accessibility, organizational efficiency, psychological support, economic integration and active community participation. Such a systemic approach allows not only to respond to the immediate needs of displaced persons, but also creates the prerequisites for their long-term recovery and stable development in new living conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП……6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ…….9
1.1. Уточнення змісту понять: «соціальні практики допомоги», «міжнародні гуманітарні організації», «ВПО»……9
1.2. Ретроспективний аналіз дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні……15
1.3. Методологічні підходи до дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні……22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ…….27
2.1. Соціальні потреби ВПО…….27
2.2. Сутність та зміст соціальних практик допомоги ВПО……32
2.3. Специфіка діяльності міжнародних гуманітарних організацій в Україні…35
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ…….39
3.1. Опитування та інтерв'ю як методи дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні…….39
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні……42
3.3 Рекомендації щодо збільшення ефективності соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні……49
ВИСНОВКИ……...53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……...58
ДОДАТКИ……..63

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена масштабами гуманітарної кризи, спричиненої збройним конфліктом, що триває з 2014 року та особливо загострився після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Внаслідок бойових дій мільйони українців були змушені залишити свої домівки, що створило надзвичайно високий попит на всебічну підтримку – матеріальну, психологічну, правову та соціальну. У цих умовах міжнародні гуманітарні організації відіграють критично важливу роль у реагуванні на потреби постраждалого населення, формуючи нові формати соціальної підтримки та адаптації ВПО до нових умов життя.

На тлі значного навантаження на державні інституції саме гуманітарні організації забезпечують заповнення критичних прогалин у системі соціального захисту. Їхня діяльність дозволяє не лише задовольнити базові потреби переміщених осіб, але й стимулює розвиток інфраструктури підтримки, яка з часом може інтегруватися в національні моделі допомоги. Це перетворює гуманітарну підтримку на інструмент соціальної інтеграції та відновлення довіри до інституцій як на локальному, так і на міжнародному рівні.

Вивчення практик міжнародної допомоги є необхідним для виявлення ефективних механізмів реагування на кризу, а також для адаптації успішного досвіду до потреб українського суспільства. Аналіз діяльності таких організацій дозволяє оцінити їхній внесок у формування стійких спільнот, зміцнення громадянського суспільства та підвищення здатності громад до самостійного подолання наслідків переміщення. Окрім того, ці практики є важливими для вдосконалення державної політики у сфері роботи з ВПО.

Таким чином, актуальність теми зумовлена не лише гуманітарними потребами постраждалого населення, але й необхідністю систематизації та наукового осмислення соціальних інтервенцій, здійснюваних міжнародними акторами. Вивчення цього питання сприятиме підвищенню ефективності подальших програм підтримки, а також формуванню довгострокових стратегій

соціального розвитку та реінтеграції ВПО в умовах повоєнної відбудови України.

Проблемна ситуація. Діяльність міжнародних гуманітарних організацій щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні розгортається в умовах часткової невизначеності. З одного боку, існує об'єктивна потреба у масовій, невідкладній та тривалій підтримці мільйонів людей, позбавлених сталого житла та доходу через збройну агресію. З іншого боку, реалізація соціальних практик допомоги суттєво ускладнена перманентними безпековими ризиками, обмеженим доступом до окремих регіонів та тимчасовим, проєктно-орієнтованим характером більшості інтервенцій. Це породжує проблеми, серед яких: фрагментація зусиль через недостатню координацію, необхідність адаптувати універсальні гуманітарні протоколи до локального контексту. Розв'язання проблемної ситуації передбачає пошук балансу між наданням екстреної допомоги та формуванням сталого механізму, що поєднує ресурси міжнародних акторів з потребами ВПО в умовах триваючої нестабільності.

*Об'єкт***.** Внутрішньо переміщені особи.

Предмет. Особливості соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні.

Мета. Соціологічне дослідження реалізації соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні.

Досягнення мети кваліфікаційної роботи передбачає розв'язання *наукових завдань***:**

– уточнити зміст понять: «соціальні практики допомоги», «міжнародні гуманітарні організації», «ВПО»;

− здійснити ретроспективний аналіз дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні;

− визначити методологічні підходи до дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні;

− проаналізувати соціальні потреби ВПО;

- визначити сутність та зміст соціальних практик допомоги ВПО;
- проаналізувати специфіку діяльності міжнародних гуманітраних організацій в Україні;
- обґрунтувати використання опитування та інтерв'ю як методів дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні;
- проаналізувати та інтерпретувати результати дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні;
- розробити рекомендації щодо збільшення ефективності соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні.

Основна гіпотеза. Повнота охоплення гуманітарними організаціями різних категорій ВОП може бути забезпечена координацію між міжнародними гуманітарними організаціями, органами місцевої влади та громадським сектором.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ

1.1. Уточнення змісту понять: «соціальні практики допомоги», «міжнародні гуманітарні організації», «ВПО»

У дослідженні соціальних процесів, пов’язаних із підтримкою внутрішньо переміщених осіб в Україні, важливим є чітке розуміння ключових понять, які формують основу теми. Зокрема, поняття «соціальні практики допомоги», «міжнародні гуманітарні організації» та «внутрішньо переміщені особи (ВПО)» потребують конкретизації, адже від їх правильного тлумачення залежить точність аналізу, обґрунтованість висновків та ефективність застосування результатів дослідження в практичній площині.

Дослідження внутрішніх переміщень є об’єктом наукових досліджень як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Значні напрацювання в напрямку дослідження проблеми внутрішнього переміщення та соціального захисту ВПО внесли науковці О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк [1], Н.М. Самолюк [2], Е.Р. Степанова [3], І.Є Алімова та ін. У своїх роботах науковці досліджували сутність поняття «внутрішньо переміщені особи», досліджували чинники та наслідки внутрішнього переміщення та розробляли заходи з удосконалення соціального захисту ВПО. Однак зростання кількості ВПО через воєнні дії на території України вимагають продовження наукового пошуку у цьому напрямку.

Визначення внутрішньо переміщеної особи (ВПО) надано в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII, зокрема в статті 1. Згідно зі статтею 1 цього закону, ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили або зобов'язали покинути місце проживання

внаслідок або з метою уникнення збройного конфлікту, окупації, надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру, яка не перетинає міжнародно визнаного державного кордону України [4].

Наступним ключовим поняттям є практика, яка визначається як структурована та впорядкована дія, що має регулярний, повторюваний і звичний характер, виконується у визначеній послідовності та спрямована на досягнення конкретної прикладної або утилітарної мети [5].

Соціальна практика – це сукупність повторюваних і впорядкованих дій, які здійснюють індивіди чи групи у взаємодії з іншими людьми, та які мають соціально значущу мету й спрямовані на задоволення потреб, вирішення проблем або підтримання функціонування суспільства [6].

Поняття «соціальні практики допомоги» охоплює сукупність дій, моделей поведінки, стратегій і інструментів, спрямованих на надання підтримки певним соціальним групам, які перебувають у вразливому становищі. У контексті цього дослідження під соціальними практиками маються на увазі конкретні форми взаємодії, що реалізуються через соціальні програми, форми підтримки, юридичні консультації, житлове забезпечення, гуманітарну допомогу, освіту тощо. Ці практики здійснюються як державними, так і недержавними структурами, однак особливу роль відіграють міжнародні гуманітарні організації.

Напрацювання щодо розуміння соціальних практик є у роботах М.Вебера та Т. Парсонса. Вони розглядали їх у межах теорії соціальної дії. Науковці підкреслювали, що витоки соціальної практики криються в окремому акті дії суб’єкта. Якщо цей акт повторюється, він поступово поєднується з іншими діями та входить у систему соціальної дії. Таким чином, М.Вебер і Т.Парсонс заклали основи розуміння соціальної практики в соціології [7, с. 25].

Відповідно, якщо окрема людина або невелика група починає спрямовувати власні ресурси на соціальну допомогу, виконуючи певні дії, то з часом вони стають частиною ширшої системи соціальних дій суспільства.

Феноменологи П. Бергер та Т. Лукман пояснюють цей процес через поняття хабітуалізації – поступового узвичаювання практик. Це найпростіший спосіб відтворення людської діяльності та її інституціоналізації на рівні повсякденності. Інакше кажучи, двоє індивідів створюють спільне розуміння повсякденності, їхні дії стають передбачуваними для себе та інших [8, с. 163].

Звичні практики стають основою для їх подальшої інституціоналізації. Постійне повторення дій поступово перетворює їх на соціальну норму або модель поведінки в різних сферах життя. Таким чином, за П.Бергером і Т.Лукманом, соціальна дія, яка повторюється, проходить етап хабітуалізації, стає соціальною практикою, а згодом – інституцією.

Прикладом цього є Скандинавські країни, США та Японія, де практики соціальної допомоги не лише укорінилися всередині суспільства, а й поширюються на міжнародному рівні. У Швеції, наприклад, частину державних програм соціальної підтримки передають громадам. А на глобальному рівні інституалізовані практики проявляються у вигляді міжнародних проектів та програм співпраці з країнами, що потребують допомоги [8, с. 168].

Своє бачення соціальних практик представив і Е. Гідденс у теорії структурації. Він визначав практику як елементарну одиницю дії, що формує соціальну систему. За його підходом, соціальна реальність існує завдяки практикам, які постійно відтворюють індивіди. Отже, практика є основою і для суб’єкта, і для об’єкта соціального світу [9, с. 61].

Е. Гідденс виділив дві ключові властивості соціальних практик – спадковість і впорядкованість. Спадковість означає, що практики ґрунтуються на культурних, звичаєвих і територіальних особливостях та передають соціальне знання від покоління до покоління. Водночас упорядкованість свідчить про відповідність практик структурі суспільства, його інститутам, цінностям та моделям соціального капіталу.

Прикладом є практика соціальної допомоги, яка має коріння у філантропічних діях Середньовіччя – благодійності, опіці над бідними,

сиротами, старцями. Вона продовжує існувати в сучасному суспільстві, відтворюючись у впорядкованих формах [9, с. 62].

А. Домаранська виокремлює основні категорії населення, які отримували соціальну допомогу. Серед них: військовослужбовці; поранені бійці; переселенці зі Сходу України та з Криму; місцеві жителі окремих районів; люди, що мешкають у зоні активних бойових дій; особи з інвалідністю та тяжкохворі; родини військових; діти-сироти в інтернатах і будинках дитини; самотні пенсіонери; безпритульні; мешканці будинків для літніх людей; ув'язнені у тюрмах та колоніях [10, с. 107].

Міжнародні гуманітарні організації – це неурядові або міждержавні структури, діяльність яких спрямована на надання екстреної або довгострокової допомоги населенню, що постраждало внаслідок воєн, катастроф або інших кризових ситуацій. Вони діють на основі принципів гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності, зосереджуючи зусилля на захисті прав людини та забезпеченні базових потреб. У випадку України такі організації, як ООН, Міжнародний Червоний Хрест, NRC, Save the Children, ACTED, UNHCR та багато інших, стали ключовими суб'єктами у сфері гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це громадяни, які були змушені залишити свої місця постійного проживання в межах країни через воєнні дії, збройні конфлікти, насильство або катастрофи, але не перетнули міжнародно визнаного кордону. Їхнє становище є особливо вразливим, оскільки вони, на відміну від біженців, не підлягають міжнародному захисту в контексті Женевських конвенцій, проте потребують допомоги для забезпечення житла, доходу, медичних послуг та інтеграції в нові громади. Саме ці три поняття – соціальні практики допомоги, міжнародні гуманітарні організації та ВПО –становлять концептуальну основу дослідження і потребують глибокого аналізу як з теоретичної, так і з прикладної точки зору [11].

Деякі науковці висловлюють думку, що поняття внутрішньо переміщеної особи слід розширити й включити до нього людей, які змушені змінювати місце

проживання через крайню бідність або економічні труднощі, фактично прирівнюючи їх до економічних мігрантів. Проте ці категорії суттєво відрізняються між собою за причинами та характером переміщення. У випадку економічної міграції переважає так званий «притягувальний» мотив: люди зазвичай усвідомлюють, куди їдуть і з якою метою, розглядаючи переїзд як спосіб досягнення певних життєвих цілей. Натомість вимушене переміщення має «виштовхувальний» характер, коли основним завданням є втеча з небезпечного чи неприйнятного середовища, незалежно від подальшого напрямку [12].

На думку М. І. Малихи, внутрішньо переміщені особи (ВПО) – це специфічна категорія населення, з якою міжнародна спільнота стикається вже тривалий час. Водночас для України як незалежної держави поява цього явища стала новою реальністю. Узагальнюючи, автор визначає ВПО як громадян країни, котрі через воєнні дії та їх наслідки були змушені покинути своє постійне місце проживання, аби зберегти життя, однак при цьому не перетнули державний кордон [12].

В. І. Михайловський пропонує ширше визначення цього поняття. Він вважає ВПО не лише громадян України, а й іноземців чи осіб без громадянства, що перебувають у країні на законних підставах, але були змушені залишити житло або постійне місце проживання. Причинами цього можуть бути як безпосередні наслідки збройного конфлікту, прояви насильства, порушення прав людини, так і природні чи техногенні катастрофи, окупація частини території іноземною державою чи інші надзвичайні обставини, що докорінно змінюють суспільний порядок [13].

Л. Р. Наливайко та А. Ф. Орєшкова у своїй інтерпретації поняття внутрішньо переміщених осіб також наголошують на багатогранності цього явища. Вони відносять до ВПО громадян України, іноземців або осіб без громадянства, які проживають на території держави на законних підставах та мають право на постійне проживання. Водночас вони вимушені залишити своє житло у межах міжнародно визнаних кордонів України через переслідування,

загрозу життю, свободі чи безпеці, а також внаслідок збройних конфліктів, агресії, окупації, насильства, стихійних лих чи техногенних аварій [14].

Н. С. Ісаєва у своєму визначенні акцентує на тому, що ВПО – це особи, які покинули постійне місце проживання через реальний чи потенційний вплив масових збройних конфліктів, погромів чи сутичок, що виникають на ґрунті етнічних, релігійних, расових, політичних або інших розбіжностей. До цього переліку також належать випадки втечі від воєнних дій, епідемій, природних чи техногенних катастроф. Головним критерієм при цьому залишається те, що такі особи залишаються в межах території своєї держави, не перетинаючи кордону [15].

Безперечно, економічні чинники можуть супроводжувати процес переміщення, але вони не є вирішальними у випадку ВПО — їх роль, як правило, другорядна. Крім того, трапляються ситуації, коли державні органи навмисно класифікують внутрішньо переміщених осіб як звичайних мігрантів, аби зменшити власну відповідальність та уникнути виконання зобов’язань щодо соціального захисту цієї групи. Це ще раз підкреслює важливість чіткого розмежування між економічними мігрантами та ВПО, з урахуванням специфіки причин та обставин їх переселення [6].

Особливої уваги заслуговує й те, що поняття ВПО не закріплює за особою жодного спеціального правового статусу. Це переважно описовий термін, який використовується для позначення людей, що були змушені покинути свої домівки, залишаючись при цьому в межах своєї країни. На відміну від біженців, які внаслідок втрати захисту з боку держави походження потребують міжнародного визнання та правових гарантій, ВПО не охоплюються окремими міжнародно-правовими механізмами захисту.

1.2. Ретроспективний аналіз дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Важливим для розуміння сучасних підходів до соціальної підтримки є звернення до історичного досвіду. Зокрема, слід розглянути, як соціальна допомога зароджувалася та розвивалася у Давній Греції та Римі, адже саме там формувалися перші уявлення про суспільну солідарність, обов'язок громади перед нужденними та практики, які згодом стали основою для розвитку соціальної політики в європейській традиції.

У Давній Греції ідеї милосердя та допомоги нужденним формувалися через виховання гуманності й солідарності. У VIII ст. до н. е. в полісах Афін і Спарти зародилися перші системи державного регулювання благодійності. Чужоземці й жебраки вважалися під захистом Зевса, тому до них ставилися з гостинністю, надавали притулок і навіть створювали безкоштовні громадські готелі. Милостиня, харчі й одяг також були поширеними формами допомоги.

В Афінах існувала ціла система соціальної підтримки. Солон запровадив державне утримання для поранених воїнів та непрацездатних громадян. Сини загиблих воїнів виховувалися за державний кошт і забезпечувалися озброєнням. У неврожайні роки розподіляли дешевий або безкоштовний хліб, а бідним дівчатам надавали посаг. За часів Перикла запровадили виплати найбіднішим під час свят та фінансування громадських робіт, що поєднувало соціальну допомогу з політичною стабільністю [16].

Загалом в Афінах склалася цілісна система соціальної допомоги, фінансування якої частково брала на себе держава, і яка включала наступні елементи:

1. Соціальні виплати, на які йшла значна частина державних витрат.

2. Витрати на організацію народних святкувань, що включали фінансування різних видовищ, а також роздачу грошей їх відвідувачам та частування глядачів.

3. Відправлення громадян у подорожі за державний кошт.

У Спарті соціальна підтримка мала інший характер. Тут виховання дітей було повністю підпорядковане державі: слабких немовлят знищували, а решту виховували у суворих умовах, готуючи до військової служби. Фактично всі діти перебували під державним наглядом, що заміняло систему опіки сиріт чи безпритульних.

У Римі соціальна допомога поступово ставала державною політикою. Стоїки наголошували на братерстві та співчутті до всіх людей, навіть рабів. Держава фінансувала підтримку сиріт і дітей бідняків, створювалися благодійні фонди та заклади. За Августа з'явилася перша офіційна благодійна установа, а в Східній імперії – притулок Василія Великого, де опікувалися дітьми, вдовами, хворими та подорожніми [16].

Найбільш відомою формою римської соціальної допомоги стала політика «хліба і видовищ». Для плебсу організовували безкоштовний розподіл зерна, харчів і грошей, а також масові свята й ігри. Це мало подвійний ефект – зменшення соціальної напруги й забезпечення підтримки народу правителями. За Траяна видовища сягнули небачених масштабів, включаючи гладіаторські бої та навіть морські битви.

Водночас соціальна допомога в Римі була прагматичною і політизованою. Вона використовувалася для здобуття лояльності населення, особливо під час виборів чи криз. З часом з'явилися чиновники, що відповідали за розподіл хліба й опіку над сиротами, а також різні форми благодійності приватних осіб. Таким чином, римська система соціальної допомоги поєднувала підтримку бідних з інструментом політичного контролю й консолідації суспільства.

У Стародавньому Китаї соціально-економічне життя суворо контролювалося державою і будувалося на клановій основі. Податки часто були надмірними, що змушувало селян залишати землю й переходити до торгівлі. Рабство здебільшого стосувалося військовополонених та злочинців, оскільки боргове рабство засуджувалося мораллю. Уже тоді суспільство шукало баланс між владою, господарськими відносинами та моральними принципами [17].

Важливу роль у формуванні уявлень про гуманність і соціальну підтримку відіграло конфуціанство. Конфуцій проголошував принцип «жень» – гуманність, що вимагав дотримання моральних норм, поваги до старших, вірності та мудрості. Хоча його ідеї часто підкреслювали ієрархію та підлеглість простолюду аристократії, вони водночас закликали до відповідальності влади перед народом. Даосизм, представлений Лао-цзи, пропонував інший шлях – життя у злагоді з природою, мінімальне втручання у природний хід речей та гармонію як основу добробуту суспільства.

Держава поступово формувала власну соціальну політику. Реформи змінювали систему оподаткування та власності, надавали свободу окремим категоріям населення, зменшували податковий тягар. Уже в I ст. до н. е. у надзвичайних ситуаціях практикували безкоштовний або дешевий розподіл зерна, переселення людей у благополучніші регіони, використання пустуючих земель. Такі заходи стали проявом відповідальної й гуманної політики, яка поєднувала державний контроль із турботою про населення.

Дж. Г. Мід розглядав соціальні практики крізь призму символічного інтеракціонізму, підкреслюючи роль взаємодії у формуванні особистості та суспільних відносин. Він вважав, що «Я» виникає не у відриві від суспільства, а завдяки постійному діалогу з «іншими». Таким чином, соціальні практики, на думку Дж.Г. Міда, є процесом взаємного обміну символами та значеннями, які структурують поведінку індивідів. Саме через такі практики формуються суспільні норми, колективні цінності та узгоджені моделі поведінки.

Р. К. Мертон, у свою чергу, акцентував увагу на функціональному аналізі соціальних явищ. Він підкреслював, що будь-які соціальні практики мають як явні, так і латентні функції. Явні функції відповідають офіційно задекларованим цілям, тоді як латентні можуть бути непередбачуваними, але не менш впливовими для соціальної системи. Р.К. Мертон показав, що практики можуть не лише сприяти інтеграції суспільства, але й продукувати дисфункції, які ведуть до напружень і конфліктів.

У поєднанні підходів Дж. Г. Міда та Р. К. Мертона можна побачити дві сторони аналізу соціальних практик: з одного боку, вони формуються завдяки безпосередній взаємодії між людьми, де значення і символи відіграють ключову роль; з іншого — ці практики закріплюються і впливають на соціальну структуру, виконуючи різні функції. Такий синтез дозволяє зрозуміти не лише мікрорівень поведінки індивідів, але й макрорівень функціонування соціальних інститутів.

Таким чином, внесок Дж. Г. Міда та Р. К. Мертона у вивчення соціальних практик полягає у комплексному підході до аналізу суспільного життя. Дж.Г.Мід надав інструментарій для розуміння процесу соціалізації та конструювання ідентичності, а Р.К.Мертон розкрив механізми функціонування практик у рамках соціальної системи. Разом їхні концепції дають змогу пояснити, як індивідуальні дії та взаємодії формують стійкі соціальні структури, а також як ці структури впливають на повсякденну діяльність людей.

Ретроспективний аналіз діяльності міжнародних гуманітарних організацій у контексті допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні є важливим етапом для розуміння динаміки розвитку соціальних практик підтримки та їх ефективності. З початку конфлікту у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, гуманітарне реагування стало масштабним і системним явищем. У ці періоди спостерігалося стрімке зростання кількості ВПО, що зумовило необхідність оперативної допомоги з боку міжнародної спільноти. Це, у свою чергу, призвело до появи нових форм допомоги, адаптованих до українських реалій.

На початкових етапах конфлікту допомога була переважно орієнтована на екстрене реагування – забезпечення базових потреб, таких як продукти харчування, одяг, житло, медичні послуги. Із часом підходи трансформувалися у більш комплексні та довгострокові програми, які включали підтримку у сфері освіти, працевлаштування, правового захисту та інтеграції в нові громади. Такі зміни стали можливими завдяки накопиченому досвіду, співпраці з

українськими інституціями та гнучкості міжнародних організацій у реагуванні на змінні умови.

Проблеми, пов’язані з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та окупацією територій, стали невід'ємною реальністю для багатьох країн, включно з Україною. За даними Центру моніторингу внутрішніх переміщень (Женева) у 2022 році, порівняно з попереднім роком, кількість внутрішньо переміщених осіб у світі зросла на вражаючі 20%. Згідно з даними міжнародного центру, значна частина переселенців – майже три чверті від загальної кількості – зосереджені в десяти країнах. До цього списку входять Сирія, Афганістан, Демократична Республіка Конго, Україна, Колумбія, Ефіопія, Ємен, Нігерія, Сомалі та Судан. Як зазначається у звіті, «конфлікти та акти насильства спричинили 28,3 мільйона внутрішніх переміщень по всьому світу, що втричі перевищує середньорічний показник останніх десяти років». Це підкреслює масштаб кризи, яка зростає через тривалі військові конфлікти та політичну нестабільність. Крім того, близько 32,6 мільйона осіб були змушені змінити місце проживання через природні катаклізми, зокрема посухи, зсуви, урагани та землетруси. Ці фактори є важливими складовими глобальної міграційної проблеми, яка зачіпає всі континенти [18].

Таблиця 1.1

Міжнародні гуманітарні організації, які надавали домопомогу Україні під час повномасштабного вторгнення

Назва	Зібрано коштів для України	Чи виділяють людей з інвалідністю як окрему ЦА в своїй роботі
Управління ООН з координації гуманітарних питань (UN OCHA)	планують зібрати 4,1 млрд дол США	Так
Всесвітня організація охорони здоров’я (WHO)	46,5 млн дол США	Ні
Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR)	486,3 млн дол США	Ні
Міжнародний комітет Червоного Хреста	74 млн швейцарських франків	Ні
Дитячий фонд ООН (UNICEF)	331 млн. дол США	Ні
Програма розвитку ООН в Україні	не публікують даних	Ні

Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD)	2 млдр дол США	Ні
Міжнародний валютний фонд (IMF)	1,4 млрд доларів США	Ні
Міжнародний комітет порятунку	немає інформації	Ні
Міжнародна організація з міграції (IOM)	4,9 млн дол США	Ні
Save the Children	Немає інформації	Ні
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	115 млн дол США	Ні
Світова Продовольча Програма (WFP)	159,3 млн дол США	Ні
Корпус милосердя (Mercy Corps)	не публікують даних	Так
Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (IFRC)	500 млн франків	Ні
UNFPA (Фонд Народонаселення)	65,6 млн дол	Ні

Складено на основі: [19]

Ретроспективний аналіз діяльності міжнародних гуманітарних організацій, що надавали допомогу Україні під час повномасштабного вторгнення, демонструє високий рівень мобілізації фінансових ресурсів та уваги до різних аспектів гуманітарної кризи. Залучені кошти сягали мільярдів доларів, що свідчить про усвідомлення світовою спільнотою масштабності викликів, з якими зіткнулася Україна. Водночас простежується і певна нерівномірність у пріоритетах різних організацій, а також недостатня увага до окремих вразливих груп, зокрема людей з інвалідністю.

По-перше, найбільші обсяги фінансування було зафіксовано з боку таких інституцій, як Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD) – 2 млрд доларів США та Міжнародний валютний фонд (IMF) – 1,4 млрд доларів США. Це підтверджує, що саме фінансові установи міжнародного рівня відігравали ключову роль у забезпеченні макроекономічної стабільності України. Їхня допомога була спрямована не стільки на класичну гуманітарну сферу, скільки на підтримку економіки, банківської системи та відновлення інфраструктури.

По-друге, організації, що спеціалізуються на гуманітарних питаннях, медичній допомозі та підтримці біженців, акумулювали значні ресурси. Так, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) зібрало

понад 486,3 млн доларів США, що підтверджує першочергову увагу до проблем переміщених осіб. Також високий рівень підтримки забезпечили UNICEF (331 млн доларів США) та Світова продовольча програма (159,3 млн доларів США), що свідчить про акцент на потребах дітей та продовольчій безпеці.

По-третє, серед організацій, що працюють у сфері охорони здоров'я, виділяється Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO), яка спрямувала 46,5 млн доларів США. Хоча ця сума порівняно менша, її значення важко переоцінити, адже кошти були спрямовані на підтримку системи охорони здоров'я у критичних умовах війни.

По-четверте, діяльність таких структур, як Міжнародний комітет Червоного Хреста (74 млн швейцарських франків) та Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (500 млн франків), свідчить про важливість класичних гуманітарних місій. Вони забезпечували доступ до базових засобів існування, допомогу в евакуації та підтримку цивільного населення у зоні бойових дій.

По-п'яте, варто відзначити, що деякі організації, як-от Програма розвитку ООН в Україні та Корпус милосердя (Mercy Corps), не оприлюднювали конкретних фінансових даних. Це ускладнює оцінку масштабів їхньої допомоги, але наявність проєктів свідчить про активну діяльність у сферах розбудови громад, стійкості та підтримки локальних ініціатив.

По-шосте, аналіз таблиці демонструє, що лише окремі організації, такі як UN OCHA та Mercy Corps, виокремлювали людей з інвалідністю як окрему цільову аудиторію. Це свідчить про певний розрив між задекларованими принципами інклюзивності та реальною практикою. В умовах війни саме люди з інвалідністю опинилися серед найбільш уразливих, проте більшість організацій не робили їх об'єктом спеціальних програм.

По-сьоме, помітна також неоднорідність у прозорості діяльності. Наприклад, Міжнародний комітет порятунку (IRC) та Save the Children не надали інформації про обсяг акумульованих коштів, що ставить питання щодо підзвітності та можливостей оцінки їхнього реального внеску.

Таким чином, ретроспективний аналіз засвідчує:

1. Найбільше фінансування забезпечили міжнародні фінансові інституції.

2. У гуманітарній сфері пріоритет надано біженцям, дітям та продовольчій безпеці.

3. Люди з інвалідністю залишилися недостатньо охопленими у програмах допомоги.

4. Існують прогалини у прозорості звітності окремих організацій.

Загалом діяльність міжнародних гуманітарних організацій мала вирішальне значення для пом'якшення наслідків війни, однак досвід 2022–2024 років показав необхідність більшої інклюзивності, прозорості та стратегічної координації в майбутньому.

Таким чином, ретроспективний аналіз є ключем до розуміння того, як міжнародна допомога адаптується до нових викликів і які уроки можна винести з попереднього досвіду. Це дозволяє не лише оцінити пройдений шлях, але й сформувати основи для подальшого вдосконалення соціальних практик, які відповідатимуть як поточним потребам, так і майбутнім викликам у сфері підтримки ВПО в Україні.

1.3. Методологічні підходи до дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Методологічні підходи до дослідження соціальних практик допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) в Україні визначають не лише рамки наукового аналізу, але й формують практичні орієнтири для розробки ефективної гуманітарної політики. Вивчення діяльності міжнародних організацій вимагає системного бачення, адже допомога охоплює широкий спектр – від матеріальної підтримки до психологічної реабілітації та соціальної інтеграції. Саме тому важливо поєднувати різні методологічні підходи, що дозволяють відобразити багатогранність цього процесу.

Одним із ключових є системний підхід, що передбачає розгляд гуманітарної допомоги як цілісного соціального явища, де всі елементи взаємопов’язані: міжнародні структури, держава, громади та самі переселенці. Це дозволяє виявити не лише позитивні результати, але й дисбаланси у взаємодії різних інституцій. Застосування системного аналізу дає змогу побачити, наскільки програми допомоги відповідають стратегічним цілям відновлення та соціальної стабільності в Україні.

Структурно-функціональний підхід допомагає дослідити роль окремих елементів у системі підтримки ВПО. У цьому контексті міжнародні організації розглядаються як інституції, що виконують певні функції – надання фінансової підтримки, сприяння інтеграції, правовий захист тощо. Аналіз функцій дозволяє оцінити ефективність їх реалізації, виявити дублювання або прогалини в наданні допомоги.

Соціологічні методи акцентують увагу на дослідженні потреб та очікувань самих ВПО. Завдяки використанню опитувань, інтерв’ю, фокус-груп і спостереження можна отримати уявлення про реальну якість допомоги з точки зору бенефіціарів. Це надзвичайно важливо, адже ефективність будь-якої гуманітарної програми визначається не лише обсягами наданих ресурсів, а й рівнем задоволення потреб людей, які опинилися в кризових умовах.

Не менш значущим є порівняльний підхід, що дозволяє співставити практики допомоги, які реалізуються в Україні, з аналогічними програмами в інших країнах, що мали досвід внутрішнього переміщення населення через конфлікти чи природні катастрофи. Такий аналіз дає можливість адаптувати кращі міжнародні практики та уникнути повторення чужих помилок.

У межах дослідження важливим інструментом є також юридичний підхід, адже діяльність міжнародних організацій регламентується міжнародним гуманітарним правом, національним законодавством та угодами між державою і гуманітарними структурами. Вивчення правових аспектів дозволяє визначити межі компетенцій, оцінити, наскільки дотримуються права ВПО та чи потребує нормативна база вдосконалення.

Ще одним напрямом методологічного аналізу є гуманістичний підхід, що ґрунтується на цінностях людської гідності, рівності та справедливості. Він орієнтує дослідження не стільки на кількісні показники допомоги, скільки на якість життя переселенців, їх психологічний стан та можливість інтеграції у нові громади.

Таблиця 1.2

Методологічні підходи та методи дослідження

Методологічний підхід	Методи дослідження	Очікувані результати	Автори та джерела
Системний	аналіз документів статистичний аналіз контент-аналіз експертні оцінки опитування інтерв'ю фокус-групи кейс-стаді компаративний аналіз аналіз законодавства спостереження	Виявлення взаємозв'язків між акторами допомоги	Наливайко Л. Р., Ісаєва Н. С.[20]
Структурно-функціональний		Визначення функцій та їх ефективності Дослідження потреб та оцінка якості допомоги	Наливайко Л. Р., Ісаєва Н. С.[20] Лавриненко Г. А.[21]
Правовий		Визначення правових рамок допомоги	Наливайко Л. Р., Ісаєва Н. С.[20]
Гуманістичний		Оцінка впливу на якість життя ВПО	Лавриненко Г. А.[21]
Ресурсний		Виявлення впливу особистих, соціальних, матеріальних ресурсів на адаптацію ВПО	Корнят В. С.[22]

Джерело: складено автором

Важливим компонентом дослідження є також використання емпіричних методів, що дозволяють отримати дані «з перших рук». Інтерв'ю з представниками міжнародних гуманітарних організацій, місцевих адміністрацій та самими переселенцями допомагають сформувати багатопланове бачення ситуації. Поєднання емпіричних і теоретичних методів сприяє більш глибокому розумінню специфіки гуманітарної допомоги.

Окремо варто підкреслити значення міждисциплінарності. Поєднання соціології, політології, права, економіки та психології дозволяє аналізувати

гуманітарні практики у комплексі. Наприклад, економічний аналіз допомагає оцінити вплив допомоги на фінансову стабільність ВПО, тоді як психологічний – на їхній емоційний стан та здатність адаптуватися.

Методологічні підходи важливі ще й тому, що вони визначають практичні орієнтири для удосконалення системи допомоги. Завдяки комплексному дослідженню можна виявити, де міжнародні організації ефективно виконують свою місію, а де існують прогалини чи ризики залежності переселенців від зовнішніх ресурсів.

Таким чином, багатогранність проблематики вимагає інтеграції різних підходів, адже жоден окремо взятий метод не здатний відобразити всі аспекти діяльності міжнародних гуманітарних організацій. Лише їхнє поєднання створює підґрунтя для об’єктивної оцінки ситуації та вироблення практичних рекомендацій.

Отже, ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили або зобов'язали покинути місце проживання внаслідок або з метою уникнення збройного конфлікту, окупації, надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру, яка не перетинає міжнародно визнаного державного кордону України.

Міжнародні гуманітарні організації – це неурядові або міждержавні структури, діяльність яких спрямована на надання екстреної або довгострокової допомоги населенню, що постраждало внаслідок воєн, катастроф або інших кризових ситуацій. Вони діють на основі принципів гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності, зосереджуючи зусилля на захисті прав людини та забезпеченні базових потреб.

Поняття «соціальні практики допомоги» охоплює сукупність дій, моделей поведінки, стратегій і інструментів, спрямованих на надання підтримки певним соціальним групам, які перебувають у вразливому становищі. У контексті цього дослідження під соціальними практиками маються на увазі конкретні форми

взаємодії, що реалізуються через соціальні програми, форми підтримки, юридичні консультації, житлове забезпечення, гуманітарну допомогу, освіту тощо. Ці практики здійснюються як державними, так і недержавними структурами, однак особливу роль відіграють міжнародні гуманітарні організації.

Теоретичне дослідження соціальних практик допомоги розкрито у працях Дж.Г.Міда, Ч.Х.Кулі, Т.Парсонса, Е.Гідденса. Методологічну основу роботи складають системний, структурно-функціональний та гуманістичний підходи.

РОЗДІЛ 2.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ

2.1 Соціальні потреби ВПО

Соціальні потреби внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є однією з ключових категорій у вивченні гуманітарної та соціальної допомоги, адже вони визначають якість життя людей, змушених покинути свої домівки через конфлікти або надзвичайні ситуації. Зміни життєвих обставин часто супроводжуються втратою стабільності, соціальних зв’язків та звичних джерел підтримки, що робить соціальні потреби ВПО особливо гострими та різноманітними.

В основі соціальних потреб лежить прагнення людини до безпеки, спілкування, самореалізації та участі у житті суспільства. Для ВПО ці потреби проявляються не лише у бажанні знайти житло та роботу, але й у потребі бути інтегрованими в нове соціальне середовище, зберегти соціальні та культурні зв’язки, а також отримати психологічну підтримку. Від задоволення цих потреб часто залежить ефективність адаптації та подальший розвиток особистості в нових умовах.

Соціальні потреби ВПО мають багатоплановий характер: вони включають матеріальні, культурні, освітні та психологічні аспекти життя. Невідповідність між потребами та доступними ресурсами може призводити до соціальної напруженості, депресії та зниження рівня соціальної активності. Тому вивчення цих потреб є необхідним для розробки комплексних програм підтримки, які спрямовані на покращення якості життя ВПО та забезпечення їх рівноправної участі в суспільстві.

Розуміння соціальних потреб ВПО дозволяє не лише оцінити сучасний стан соціальної підтримки, але й виявити найбільш уразливі групи серед переміщених осіб. Це стає підґрунтям для формування ефективних стратегій

державної та громадської допомоги, спрямованих на соціальну інтеграцію та адаптацію людей у нових умовах, що в кінцевому підсумку сприяє стабілізації суспільного життя в регіонах прийому.

Прикладом ефективної організації соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на мікрорівні можна вважати діяльність Вінницького міського центру соціальних служб. Цей заклад займається наданням комплексної підтримки сім'ям ВПО, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов життя, отримати необхідні соціальні послуги та вирішити побутові та психологічні проблеми, що виникають у процесі переміщення. Центр виступає посередником між державними структурами, громадськими організаціями та самими переселенцями, забезпечуючи координацію допомоги та інформування про доступні ресурси.

З початку повномасштабного вторгнення Вінницька область стала місцем тимчасового проживання для великої кількості внутрішньо переміщених осіб – близько 170 тисяч людей, переважно з Донецької та Харківської областей. Такий потік переселенців створив додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру, соціальні служби та освітні заклади, що потребувало швидкого реагування та розробки програм підтримки.

Окрім цього, на території Вінниччини відбулася масштабна релокація підприємств: до області переїхали 270 підприємств, серед яких 156 фізичних осіб-підприємців та 114 юридичних осіб. Це сприяло не лише збереженню економічної діяльності бізнесу, але й створенню нових робочих місць для переселенців, що стало важливим фактором соціальної стабілізації та інтеграції ВПО в громаду.

Станом на 2024 рік у межах Вінницької міської територіальної громади було зареєстровано понад 46 тисяч внутрішньо переміщених осіб, з яких близько 11 тисяч – діти. Особливу увагу центру соціальних служб приділяють саме сім'ям з дітьми, надаючи консультації, організовуючи дозвілля та підтримуючи навчальний процес, щоб діти могли мінімально відчувати негативні наслідки переміщення та інтегруватися в нове соціальне середовище.

Водночас, частина переселенців поступово повертається до своїх постійних місць проживання. На даний час майже 15 тисяч осіб було знято з обліку, що свідчить про початок стабілізації та поступове вирішення питання тимчасового розселення. Така динаміка показує, що соціальні служби Вінниці не лише надають необхідну допомогу, але й ефективно відстежують зміни потреб ВПО, адаптуючи свої програми до актуальної ситуації [23].

Як зазначає портал «Фонд Демократичні ініціативи», житло та можливість отримувати стабільний дохід є одними з найважливіших потреб внутрішньо переміщених осіб. Втрата рідного дому та робочого місця через конфлікт створює серйозні соціальні та економічні труднощі, які впливають на рівень життя та психологічний стан переселенців. Забезпечення доступу до житла та оплачуваної роботи стає першочерговим завданням як для державних органів, так і для громадських організацій, що займаються підтримкою ВПО [24].

Серед заходів, які сприяють вирішенню цих проблем, особливу роль відіграють програми підтримки малого бізнесу та ініціативи зі створення нових робочих місць. Релокація підприємств із зон підвищеного ризику до більш безпечних регіонів дозволяє не лише зберегти економічну діяльність, але й інтегрувати переселенців у нові громади шляхом працевлаштування. Такі дії допомагають ВПО отримати необхідні ресурси для стабілізації свого життя та відновлення відчуття безпеки.

Аналізуючи ефективність подібних заходів, аналітики громадської організації «Демініціатив» дійшли висновку, що житло та працевлаштування залишаються основними пріоритетами для переселенців. Ці висновки базуються на даних фокус-групових досліджень, які проводилися серед внутрішньо переміщених осіб, що дозволило отримати реальні та практичні свідчення про їхні потреби та проблеми у нових умовах проживання.

Усього було проведено 12 фокус-групових обговорень, учасниками яких стали переселенці з різних регіонів України. Крім того, проведено 20 глибинних інтерв’ю з волонтерами, представниками органів влади та активістами, які

безпосередньо займаються допомогою ВПО. Це дозволило зібрати комплексну інформацію про соціально-гуманітарні потреби біженців, їхні проблеми адаптації та потенційні шляхи вирішення цих викликів.

Результати дослідження показують, що забезпечення житлом та створення можливостей для стабільного заробітку є не лише економічною, а й соціальною необхідністю. Вони визначають рівень інтеграції ВПО в нові громади, впливають на соціальну стабільність та розвиток регіонів прийому. Таким чином, системна робота з підтримки переселенців у цих сферах стає основою для формування більш ефективної та орієнтованої на потреби людей державної політики та громадських ініціатив.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) в Україні, змушені покинути свої домівки через військові дії та конфлікти, стикаються з низкою соціальних викликів. Їхні потреби охоплюють широкий спектр – від матеріальної підтримки до психологічної адаптації та соціальної інтеграції. Розуміння цих потреб є ключовим для розробки ефективних програм державної та громадської підтримки, що спрямовані на забезпечення безпеки, стабільності та якості життя переселенців.

1. Житло та тимчасове розселення.

Надання безпечного та доступного житла є першочерговою потребою ВПО. У багатьох регіонах України, особливо на заході та в центрах великих міст, створено тимчасові прихистки, гуртожитки та соціальне житло для переселенців. Водночас потреба у довгостроковому вирішенні житлового питання залишається актуальною, особливо для сімей з дітьми та людей літнього віку.

2. Оплачувана робота та економічна стабільність.

ВПО потребують можливості заробляти та забезпечувати себе та родину. Програми підтримки малого бізнесу, релокація підприємств із зон конфлікту та створення нових робочих місць сприяють інтеграції переселенців у економіку регіонів прийому. Економічна стабільність також впливає на психологічний стан людей та їхню здатність адаптуватися.

3. Освіта та доступ до навчання.

Діти та молодь серед переселенців потребують безперервного доступу до освіти. ВПО стикаються з проблемами інтеграції у нові школи, адаптації до навчальних програм та забезпеченням необхідними навчальними матеріалами. Для дорослих важлива можливість підвищувати кваліфікацію та здобувати нові професійні навички.

4. Медичне забезпечення та охорона здоров'я.

Доступ до медичних послуг є важливим аспектом соціальних потреб. ВПО потребують первинної та спеціалізованої медичної допомоги, а також психологічної підтримки для подолання стресу, тривожності та посттравматичних станів, що виникають через вимушене переміщення.

5. Психологічна та соціальна підтримка.

Переселенці стикаються з відчуттям втрати, соціальною ізоляцією та невизначеністю майбутнього. Соціальні служби та громадські організації надають консультації, організовують групи підтримки та допомагають адаптуватися до нового середовища, що сприяє відновленню соціальної стабільності.

6. Соціальна інтеграція та участь у громадському житті.

ВПО потребують можливості брати активну участь у житті нових громад. Це включає доступ до культурних та спортивних заходів, волонтерських ініціатив, а також участь у місцевих соціальних програмах. Інтеграція сприяє формуванню відчуття приналежності та зменшенню соціальної ізоляції.

7. Доступ до інформації та правова підтримка.

Переселенці потребують своєчасної та достовірної інформації про права, соціальні виплати, можливості працевлаштування та навчання. Консультації юристів та інформування про державні програми допомагають уникнути бюрократичних бар'єрів і сприяють швидшій адаптації.

8. Довгострокова соціальна стабільність

Крім першочергових потреб, ВПО потребують стратегічної підтримки для відновлення стабільного способу життя. Це включає планування власного

майбутнього, участь у програмах професійного розвитку, житлове та соціальне забезпечення на довгостроковий період. Такий підхід дозволяє забезпечити більш успішну адаптацію переселенців у суспільстві.

Соціальні потреби ВПО в Україні мають комплексний характер і включають матеріальні, психологічні, освітні та соціальні аспекти. Їхнє задоволення є ключовим фактором для успішної інтеграції переселенців у нові громади, забезпечення стабільності та соціальної згуртованості. Державні та громадські ініціативи мають бути комплексними, враховувати пріоритети переселенців і створювати умови для відновлення повноцінного життя та самореалізації ВПО.

2.2. Специфіка діяльності міжнародних гуманітарних організацій в Україні

Міжнародні гуманітарні організації відіграють ключову роль у підтримці України, особливо в умовах тривалої війни та масштабних соціально-економічних викликів. Їхня діяльність спрямована на подолання гуманітарної кризи, допомогу постраждалому населенню та відновлення базових умов для життя. Вони виконують функцію не лише донорів чи постачальників допомоги, але й важливих партнерів у формуванні довгострокових стратегій розвитку країни.

Специфіка їх роботи полягає у комплексному підході, який охоплює як екстрену допомогу – забезпечення продуктами харчування, медикаментами, житлом, так і довгострокові програми відновлення та розвитку. Організації тісно співпрацюють із державними структурами, місцевими органами влади, громадськими організаціями та місцевими громадами. Це дозволяє максимально враховувати потреби населення та забезпечувати адресність допомоги.

Важливою особливістю є орієнтація на міжнародні стандарти та принципи гуманітарної діяльності – нейтральність, незалежність і неупередженість. Завдяки цьому гуманітарні організації зберігають довіру з

боку громадян та держави і можуть ефективно діяти навіть у складних умовах воєнних конфліктів. Їхня робота включає не лише матеріальну підтримку, але й програми психологічної допомоги, захисту прав людини та відновлення соціальної стійкості.

У 2024 році ООН разом із міжнародними партнерами забезпечила відновлення ключової інфраструктури, що поліпшило умови життя понад 3 мільйонів людей. Це стосувалося систем водопостачання, транспортної мережі та соціальних об'єктів. Завдяки відбудові енергетичних потужностей стабільне енергопостачання отримали понад 10 мільйонів громадян. Близько 1,3 мільйона осіб, зокрема діти, скористалися програмами психологічної підтримки та розвитку психічного здоров'я. Водночас ООН досягла вагомих результатів у сфері розмінування, розвитку «зеленої» економіки, підтримки зайнятості населення, відновлення житла та посилення можливостей державних установ. Крім цього, гуманітарна допомога охопила 8,4 мільйона українців.

Фінансова підтримка у розмірі 936 мільйонів доларів США від міжнародних донорів, серед яких Німеччина, Японія, Норвегія, ЄС та інші партнери, зробила можливим впровадження цих програм. Загальні витрати ООН в Україні у 2024 році становили 685 мільйонів доларів [25].

До конкретних досягнень належить: очищення чи обстеження понад 15 млн кв. м територій від мін та проведення інформаційних кампаній про мінну небезпеку для понад 7 млн осіб, з них 6,4 млн – через спеціальні медіаініціативи. Відновлення життєво необхідної інфраструктури забезпечило доступ до води, енергії та транспорту для 3,1 мільйона людей. Понад 10 мільйонів українців отримали вигоду від модернізованої енергосистеми та енергоефективних рішень. Майже 1 мільйон соціально вразливих громадян скористалися послугами соціального захисту. Близько 230 тисяч людей отримали допомогу у відновленні засобів до існування завдяки навчальним програмам, грантам для бізнесу та підтримці працевлаштування. До відновленого житла повернулися майже 31 тисяча осіб. Освітні та медичні

ініціативи охопили понад 627 тисяч людей, а 664 тисячі підлітків отримали доступ до програм з психічного здоров’я.

У 2025 році стартувала нова Рамкова програма співпраці у сфері сталого розвитку на 2025–2029 роки. Вона підтверджує відданість ООН принципу «не залишити нікого осторонь» і реалізується у партнерстві з урядом та громадянами України. Програма зосереджується на чотирьох ключових напрямах: розвиток людського капіталу, стимулювання економічного зростання, захист довкілля та зміцнення системи управління і державних інституцій, що має сприяти встановленню справедливого й тривалого миру.

UNICEF з початком повномасштабної війни в лютому 2022 року значно посилив свою гуманітарну діяльність в Україні, спрямовану на захист дітей та їхніх сімей. Організація швидко розгорнула екстрені постачання – ліки, акушерські та хірургічні набори, інші життєво необхідні речі для медичних закладів, де жінки народжували в умовах бомбосховищ. UNICEF працює у всіх ключових напрямках: охорона здоров’я (доступ до первинної медичної допомоги, імунізація, профілактика ВІЛ), водопостачання та санітарія, освіта (відновлення шкіл, дистанційне навчання, створення навчальних центрів), захист дітей (мобільні бригади, центри підтримки, допомога дітям з інвалідністю та тим, хто втратив батьків) [26]. Особливу увагу приділено психосоціальній підтримці: за три роки війни понад 3,4 мільйона дітей та їхніх опікунів отримали доступ до психологічної допомоги через мобільні бригади, гарячу лінію, онлайн-платформи та спеціальні центри. UNICEF також надає гуманітарну грошову допомогу сім’ям, особливо взимку, для забезпечення базових потреб. Організація тісно співпрацює з урядом України, місцевими органами влади та понад 100 місцевими партнерами, адаптуючи свою роботу до змін на фронті та потреб населення [26].

Таким чином, діяльність міжнародних гуманітарних організацій в Україні поєднує термінові заходи допомоги з довгостроковими проєктами відновлення та розвитку. Вони виступають важливим інструментом у забезпеченні безпеки,

добробуту та соціальної стабільності, роблячи свій внесок у формування умов для мирного майбутнього країни.

2.3. Сутність та зміст соціальних практик допомоги ВПО

Соціальні практики допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) в Україні є важливою складовою гуманітарної політики, спрямованої на підтримку людей, які втратили свої домівки внаслідок війни. Вони охоплюють широкий спектр заходів, від матеріальної допомоги у вигляді житла, харчових наборів і фінансових виплат до психологічної підтримки, правової консультації та сприяння інтеграції у нові громади. Їхня сутність полягає у забезпеченні базових потреб людини та створенні умов для її відновлення й адаптації в новому соціальному середовищі.

Зміст соціальних практик допомоги внутрішньо переміщеним особам формується на перетині діяльності державних органів, міжнародних гуманітарних організацій та місцевих ініціатив. Така взаємодія різних суб’єктів зумовлює комплексний характер підтримки, спрямованої на подолання наслідків вимушеного переселення. У сучасних умовах воєнного стану ці практики набули системного значення, оскільки кількість ВПО в Україні залишається надзвичайно високою, а їхні потреби є різноплановими та динамічними.

Вагоме місце в системі соціальних практик займає діяльність державних органів, які виконують нормативно-правову та організаційну функцію. Держава забезпечує реєстрацію статусу ВПО, гарантує соціальні виплати, доступ до медичних, освітніх та адміністративних послуг, сприяє працевлаштуванню та забезпеченню житлом. Саме через механізми державної політики створюються правові умови для соціального захисту та інтеграції переселенців у приймаючі громади.

Міжнародні гуманітарні організації відіграють провідну роль у наданні ресурсної та організаційної підтримки ВПО. Їхня діяльність спрямована на задоволення базових потреб населення: забезпечення продуктами харчування,

одягом, засобами гігієни, медичною допомогою, психологічною підтримкою. Окрім екстреної допомоги, міжнародні структури реалізують довгострокові програми з відновлення життєздатності переселенців, підтримки малого бізнесу, професійного навчання та соціальної адаптації.

Не менш важливу роль у змісті соціальних практик відіграють місцеві громади та волонтерські ініціативи. Саме на локальному рівні відбувається безпосередній контакт із ВПО, формуються соціальні зв'язки, організовується взаємодія між переселенцями та місцевими жителями. Громади створюють умови для проживання, сприяють інтеграції дітей у навчальні заклади, допомагають у вирішенні побутових питань, що суттєво знижує рівень соціальної напруги.

Зміст соціальних практик допомоги ВПО охоплює не лише матеріальну підтримку, а й соціально-психологічний супровід. Вимушене переселення часто супроводжується травматичними переживаннями, стресом, втратою соціальних зв'язків і відчуттям нестабільності. Саме тому важливою складовою соціальної допомоги є надання психологічної підтримки, проведення групових занять, консультацій, тренінгів зі стресостійкості та адаптації до нових життєвих умов.

Окремий напрям соціальних практик пов'язаний із соціальною та професійною інтеграцією ВПО. Йдеться про сприяння працевлаштуванню, перекваліфікацію, підтримку підприємницьких ініціатив, участь у громадському житті. Залучення переселенців до активної економічної та соціальної діяльності сприяє їхній самореалізації, зменшенню залежності від соціальної допомоги та формуванню відчуття власної корисності в новому середовищі.

У поєднанні діяльність державних структур, міжнародних гуманітарних організацій і місцевих ініціатив дозволяє формувати цілісну систему соціальних практик допомоги ВПО. Така система орієнтована не лише на задоволення нагальних потреб, а й на реалізацію довготривалих стратегій соціального відновлення, стабілізації життєвих умов та повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у суспільне життя України.

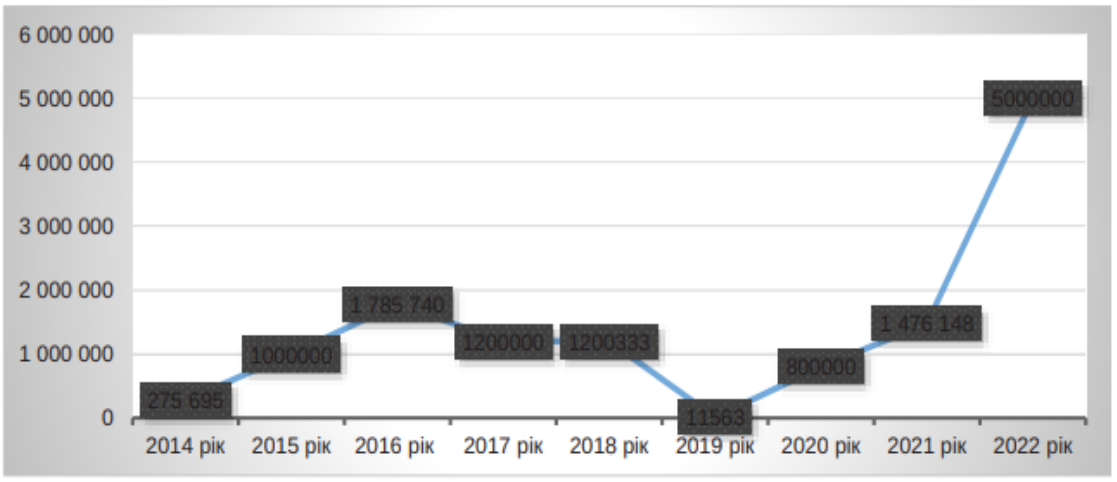

Рис. 2.1 Динаміка кількості ВПО у 2014–2022 рр

Основні напрями змісту допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), які реалізуються державою, міжнародними гуманітарними організаціями та місцевими громадами [27]:

1. Матеріальна допомога – забезпечення житлом (тимчасовим чи постійним), надання харчових наборів, одягу, предметів першої необхідності.

2. Фінансова підтримка – щомісячні грошові виплати від держави, гранти чи цільова допомога від міжнародних організацій для покриття базових потреб.

3. Медична допомога – безкоштовне лікування, забезпечення ліками, доступ до реабілітаційних програм і психологічної підтримки.

4. Правова допомога – консультації з питань отримання статусу ВПО, оформлення документів, доступу до соціальних гарантій, захисту прав на житло та працю.

5. Освітня підтримка – забезпечення доступу дітей ВПО до шкіл і дитсадків, програми для здобуття вищої та професійної освіти, курси перекваліфікації для дорослих.

6. Психологічна допомога – індивідуальні та групові консультації, створення центрів підтримки, програми подолання травматичного досвіду.

7. Соціальна інтеграція – заходи, спрямовані на включення переселенців у нові громади: культурні та освітні проекти, створення умов для міжособистісної взаємодії.

8. Працевлаштування та економічна підтримка – сприяння у пошуку роботи, програми підтримки малого та середнього бізнесу ВПО, навчання новим професіям.

9. Інформаційна допомога – створення гарячих ліній, онлайн-платформ та інформаційних центрів, які надають переселенцям актуальні відомості про доступні ресурси та послуги.

10. Гуманітарна допомога в кризових ситуаціях – швидке реагування у випадках надзвичайних подій (масове переміщення, евакуація, стихійні лиха під час війни)

Соціальні практики допомоги також мають ціннісний вимір, адже вони базуються на принципах гуманності, солідарності та захисту людської гідності. Саме через них суспільство демонструє готовність підтримати найбільш вразливі групи, створюючи умови для їхнього повноцінного життя попри кризові обставини. Це не лише практичні механізми допомоги, а й важливий прояв соціальної відповідальності та єдності в умовах воєнних викликів.

РОЗДІЛ 3.
ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК ДОПОМОГИ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВПО В УКРАЇНІ

3.1. Опитування та інтерв'ю як методи дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Опитування та інтерв'ю як методи соціального дослідження відіграють важливу роль у вивченні соціальних практик допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні, особливо в умовах повномасштабної війни та масштабних гуманітарних викликів. Активна діяльність міжнародних гуманітарних організацій потребує постійного аналізу її ефективності, доступності та відповідності реальним потребам ВПО. Саме емпіричні методи дослідження дозволяють безпосередньо отримати інформацію від учасників процесу гуманітарної допомоги та глибше зрозуміти специфіку соціальної підтримки.

Застосування опитування дає змогу охопити ширше коло респондентів і виявити загальні тенденції у наданні допомоги внутрішньо переміщеним особам. Цей метод дозволяє зафіксувати оцінку якості гуманітарних послуг, рівень задоволеності отримувачів допомоги, доступність програм підтримки та наявні проблеми у взаємодії з міжнародними організаціями. Завдяки стандартизованості запитань результати опитування можуть бути узагальнені та використані для подальшого аналізу й порівняння.

Інтерв'ю як якісний метод дослідження дає змогу глибше розкрити особистісний досвід ВПО, їхні емоційні переживання, очікування та ставлення до діяльності гуманітарних структур. Воно дозволяє отримати розгорнуті відповіді, уточнити деталі життєвих ситуацій, а також виявити ті аспекти допомоги, які не завжди можна зафіксувати за допомогою анкетування. Через інтерв'ю дослідник отримує більш повну картину соціальних практик підтримки.

Академічний тлумачний словник української мови визначає «інтерв'ю» як форму публічної бесіди журналіста з політичним, громадським чи іншим діячем, що призначена для подальшого оприлюднення у засобах масової інформації, зокрема в пресі, на радіо або телебаченні.

Водночас у практичному посібнику О. Голуб «Медіакомпас: путівник професійного журналіста» це поняття подається ширше й розглядається як різновид журналістського матеріалу, побудованого на процесі опитування відомої чи анонімної особи з метою отримання значущої інформації, роз'яснень або позиції, важливість яких зумовлена особою респондента, а подача матеріалу здійснюється у форматі запитань і відповідей [28].

Інтерв'ю розглядається як процес слухання та спілкування, що може включати опитування, збирання відомостей, обмін думками, а також форму перевірки чи оцінювання. Термін «інтерв'ю» має французьке походження (entevoir), що в перекладі означає «побіжно побачити». Первісно це слово використовувалося для позначення коротких офіційних зустрічей. Згодом поняття набуло широкого застосування у журналістській діяльності як спосіб отримання інформації шляхом безпосереднього спілкування. У сучасному розумінні інтерв'ю також трактується як форма співбесіди, спрямованої на відбір чи оцінювання персоналу. Варто зазначити, що використання інтерв'ю в кадровій практиці поширилося відносно нещодавно, адже раніше переважну роль у доборі кадрів відігравали особисті рекомендації [29].

Формат інтерв'ю як жанру визначається відповідністю матеріалу його основним теоретичним характеристикам. У журналістській практиці інтерв'ю не є звичайною бесідою, побудованою за попередньо продуманим сценарієм, а виступає як процес прямого чи опосередкованого опитування респондента журналістом. На відміну від звичайної розмови, у якій обидві сторони можуть ініціювати запитання, в інтерв'ю право ставити запитання належить виключно інтерв'юеру. Саме ця специфіка збирання інформації як емпіричним методом зумовлює характерні риси інтерв'ю як журналістського жанру [30].

Метод опитування має тривалу історію використання в різних галузях наукового знання, зокрема активно застосовується і в соціології. Його цінність полягає в універсальності та здатності безпосередньо фіксувати суб'єктивні уявлення людей, їхні інтереси, установки, мотиви поведінки й оцінні судження. Для ефективного застосування цього методу необхідною є чітко продумана система запитань, у якій відсутні зайві або випадкові формулювання, а самі питання мають бути коректними, логічно послідовними та зрозумілими для респондентів. Залежно від форми комунікації між дослідником і опитуваним розрізняють два основні різновиди опитування: анкетування, що здійснюється у письмовій формі, та інтерв'ю, яке передбачає усне спілкування.

Переваги методу опитування:

- можливість швидкого збору великого обсягу інформації від значної кількості респондентів;

- охоплення широкої соціальної аудиторії незалежно від віку, статусу чи місця проживання;

- доступ до суб'єктивного світу людини: її думок, переконань, оцінок, мотивів і ставлення до певних явищ;

- відносна простота організації та економічна доцільність у порівнянні з іншими методами дослідження;

- універсальність застосування в різних галузях науки та практичної діяльності;

- можливість стандартизації запитань, що забезпечує порівнюваність результатів;

- зручність подальшої статистичної обробки та узагальнення отриманих даних;

- гнучкість методу, що дозволяє адаптувати його під різні дослідницькі завдання [31; 32; 33].

Недоліки методу опитування:

- залежність результатів від щирості та відкритості респондентів, що може знижувати достовірність даних;

- ризик отримання соціально бажаних відповідей, коли опитуванні намагаються надати «правильну» або прийнятну з їхньої точки зору інформацію;

- можливість неправильного розуміння або неоднозначного трактування запитань респондентами;

- обмеженість методу у вивченні складних глибинних мотивів і переживань без застосування додаткових методів;

- вплив особистості інтерв'юера (у разі усного опитування), що може спричинити упереджені відповіді;

- труднощі контролю за самостійним заповненням анкет та якістю відповідей під час анкетування;

- потенційні проблеми з поверненням анкет або низький рівень участі респондентів;

- неможливість безпосереднього спостереження за поведінкою, оскільки метод ґрунтується на словесних повідомленнях, а не на практичних діях.

Таким чином, поєднання опитування та інтерв’ю як взаємодоповнюючих методів дослідження забезпечує комплексний підхід до аналізу діяльності міжнародних гуманітарних організацій щодо допомоги ВПО в Україні. Використання цих методів дозволяє не лише оцінити ефективність наданої підтримки, а й визначити основні проблеми, потреби та перспективи вдосконалення системи соціальної допомоги в умовах сучасних викликів.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Соціологічне опитування було проведене у вересні-жовтні серед отримувачів допомоги Запорізької обласної організації Товариства Червоного Хреста в Україні.

Згідно даних Запорізької обласної державної адміністрації у 2025 році в

Запорізькій області зареєстровано 186 536 внутрішньо переміщених осіб, більша частина яких, це 153 203 особи проживає у Запорізькій міській громаді. Серед проблем, з якими стикаються представники даної групи — питання, пов'язані з орендою житла, пошуком джерел доходу, зниженням якості життя, підтримкою осіб, які знаходяться на їхньому утриманні (неповнолітні, пенсіонери та ін.)

Об’єктом дослідження виступали особи, які отримували допомогу від організації Товариства Червоного Хреста в Україні (Запорізька область).

Предметом дослідження - соціальні практики допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Мета дослідження було виявлення особливостей отримання допомоги внутрішньо переміщеними особами.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати соціально-демографічні характеристики отримувачів допомоги від міжнародних гуманітарних організацій;

2) виявити особливості матеріального стану отримувачів допомоги від міжнародних гуманітарних організацій;

3) виявити проблеми отримувачів допомоги від міжнародних гуманітарних організацій;

4) виявити ступінь задоволеності щодо отриманої допомоги.

Обсяг вибіркової сукупності склав 50 осіб, з яких 36 жінок та 14 чоловіків.

Метод збору інформації: анкетне опитування за допомогою гугл-форми.

В ході проведення дослідження восени 2025 року було опитано 50 осіб, які представляють наступні вікові категорії: 18-29 – 10%; 30-39 – 25%; 49-49 – 40%; 50-59– 20%; 60-69 – 2%; 70+ – 3%. Найбільша вікова група серед ВПО, отримувачів гуманітарної допомоги — особи у віці 40-49 років, найменша – 60-69. Щодо рівня освіти учасників опитування, то 5% мають незакінчену вищу освіти, 20% – середню, 40% – середню спеціальну, а 35% – вищу. Сімейний статус був представлений такими групами: 60% – заміжні/одружені жінки, 23%

– розлучені, 17% наразі не мають стосунків.

Окремі соціально вразливі категорії серед ВПО, отримувачів гуманітарної допомоги, представлені особами, які мають хронічні захворювання (18%), особи, які мають інвалідність (10%). Щодо теперішнього місця проживання, то 92% наразі мешкають у м. Запоріжжя, 8% – в інших громадах області.

Щодо джерел отримання інформації про отримання гуманітарної допомоги були зазначені Телеграм – 55% опитаних, знайомі та друзі – 27%; Фейсбук – 11%; Інстаграм – 7%.

Серед найбільших потреб на сьогоднішній день отримувачами допомоги були згадані такі (відкрите питання): фінанси та матеріальна підтримка (25), здобуття фінансової незалежності (15), потреба у соціальній підтримці (10), потреба у гуманітарній допомозі (15).

Щодо проблем, які отримувачі допомоги визначають як головні у своєму житті, були згадані (запитання передбачало множинний вибір) матеріальне забезпечення – 88%; здоров'я – 54%; житло – 30%; відносини з оточуючими – 12%. При цьому щомісячний дохід отримувачів допомоги складає до 10,000 грн. – 88%; від 10,000 до 20,000 грн. – 12%. Найбільшими статтями витрат є продукти харчування – 57%; оренда житла – 33%; витрати на ліки – 10%.

Рис. 3.1. Статті витрат ВПО

Серед джерел доходу отримувачі допомоги зазначили заробітну плату – 51%; виплати від держави – 32%; фінансові кошти, які надаються родичами – 15%; допомогу від громадських організацій – 3%.

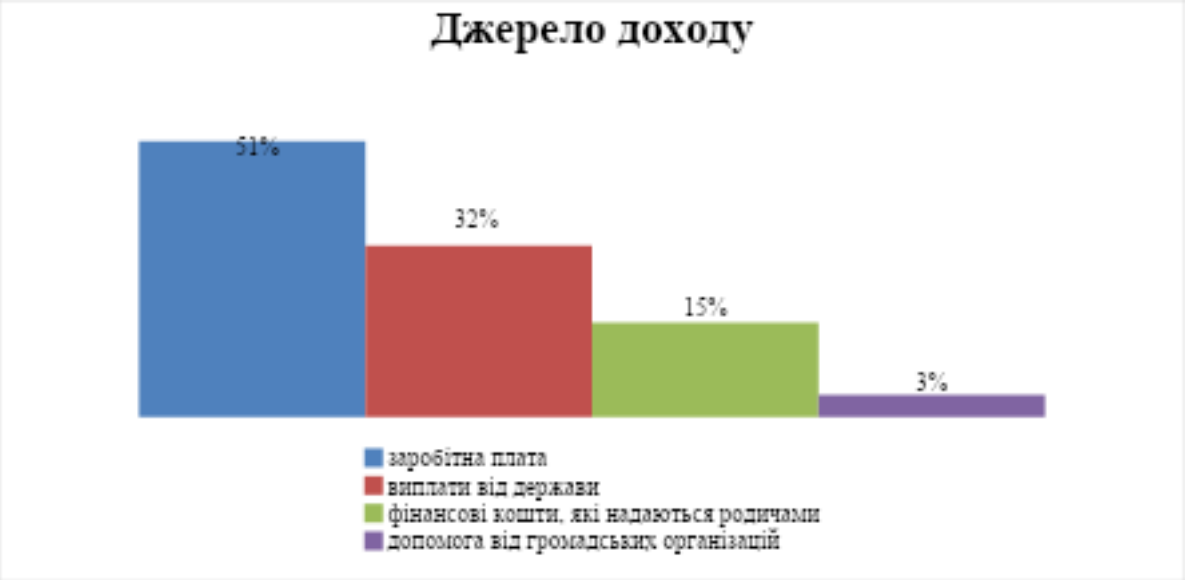

Рис. 3.2. Джерела доходу ВПО

Щодо помешкання, у якому проживають: для 61% це орендоване помешкання; 31% проживають у помешканні, яке є їх власністю; 8% – у помешканні, яке представлене їх родичами/друзями/знайомими. Щодо складу родини, то у 89% є діти, у 14% – немає. Серед учасників дослідження у 69% – діти до 18 років. У 31% – старше 18 років. Також 28% зазначили, що мають наразі інших осіб на утриманні.

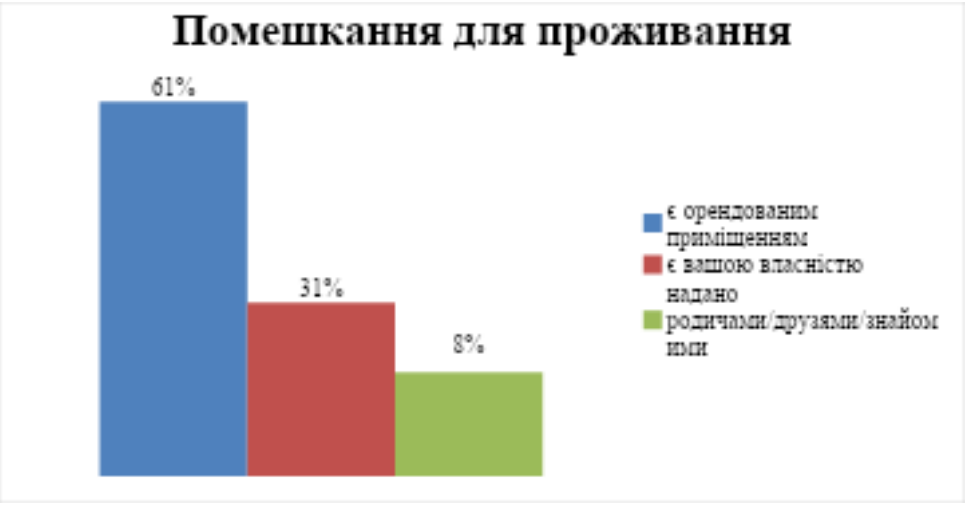

Рис. 3.3. Місце проживання ВПО

На прохання оцінити особисту задоволеність життям на 1 бал оцінили – 7%, на 2 бали – 12%; на 3 бали – 65%; на 4 бали – 13%; на 5 балів – 4%. Найбільша кількість відповідей припадає на середнє значення, помірну задоволеність – 3 бали.

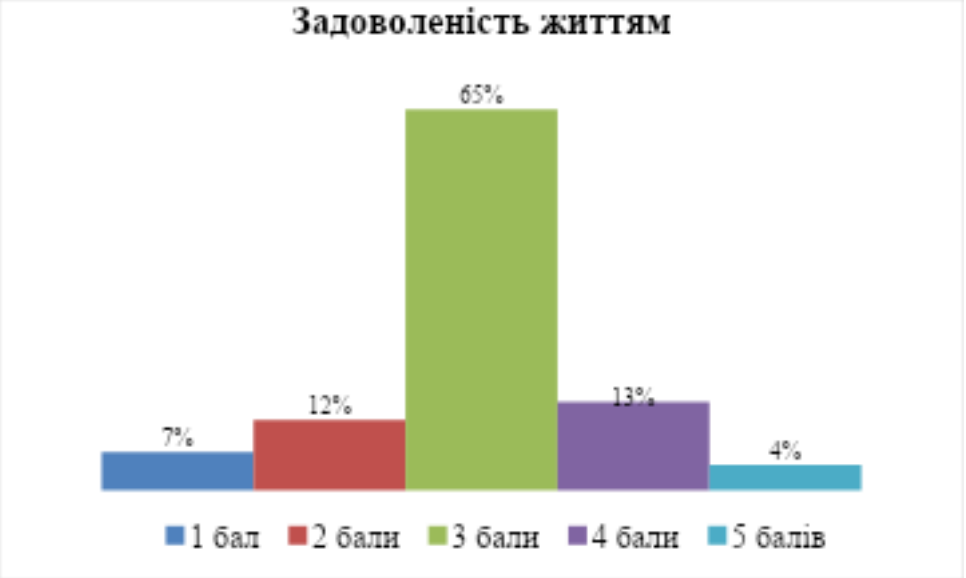

Рис. 3.4. Задоволеність життям

Щодо бажаної допомоги, яку вони б бажали отримати, ВПО зазначили фінансову допомогу – 79%; допомогу з навчанням або перенавчанням – 59%; допомогу з пошуком роботи – 56%; допомогу з медичним обслуговуванням – 50%; допомогу з пошуком житла – 32% (питання з множинним вибором).

Рис. 3.5. Види бажаної допомоги

Щодо додаткових послуг, які б ВПО бажали отримати, отримані відповіді: юридичні консультації – 57%; психологічна підтримка – 64%; соціальний супровід – 220%; фінансова та гуманітарна допомога – 18%; оформлення медичної документації – 3% (питання з множинним вибором).

Отримувачам гуманітарної допомоги було запропоновано оцінити декілька позицій за 5-бальною шкалою, де 1 – мінімальна оцінка, 5 – максимальна позитивна оцінка:

1) щодо рівня задоволеності отриманою допомогою, то відповідь 1 та 3 бали не були обрані, 2 бали – 4%, 4 бали 6%, 5 балів – 90%;

2) графік роботи організації: 2 бали – 3%, 4 бали – 35%, 5 балів – 62% (відповіді 2 та 3 бали не були обрані);

3) ставлення співробітників: 2 бали – 2%, 4 бали – 3%, 5 балів – 95% (відповіді 2 та 3 бали не були обрані).

Згідно результатів дослідження, отримувачами гуманітарної допомоги від міжнародних організацій є жінки та чоловіки з наступними характеристиками: внутрішньо-переміщені особи, середнього віку (81,5% припадає на категорію 30-59 років), з вищою або середньою спеціальною освітою, сімейні з неповнолітніми дітьми, третина з яких ще має на утриманні інших осіб. Мають низький рівень доходу (до 10,000 тис. грн. на місяць), проживають в орендованому житлі, наразі мешкають у м. Запоріжжя. Відповідно до рівня доходу зазначають, що значна його частина витрачається на покриття базових потреб, пов’язаних з фізичним виживанням: продукти харчування, оренда житла та придбання ліків. Наразі помірно задоволені власним життям (оцінка «3» за 5-бальною шкалою).

Серед найбільших проблем наразі визначають низький рівень доходу, питання, пов’язані зі здоров’ям та житлом. У зв’язку з гострою нестачею фінансового ресурсу шукають шляхи покращення матеріального забезпечення. Звертають увагу не тільки на можливість отримання гуманітарної допомоги, але в першу чергу на ресурси, які представляють безоплатне навчання, психологічну підтримку, допомогу в юридичних питаннях, у питаннях,

пов’язаних з відновленням документів.

В якості додаткового методи опитування було використано інтерв'ю, учасниками якого виступили 6 осіб, які мають статус ВПО та є отримувачами допомоги від міжнародних гуманітарних організацій. Їм були задані питання стосовно основних проблем, пов'язаних з переїздом та отриманням статусу ВПО, отриманням допомоги; джерел інформації щодо допомоги; ефективності та своєчасності допомоги; значення отриманої допомоги; найбільш корисних її форма та рекомендацій до міжнародних організацій щодо покращення їх діяльності.

Інформатни - вісім внутрішньо переміщених осіб з України віком від 18 до 60 років, що представляють різні соціальні групи: матерів з дітьми (Ольга, Ірина, Наталя), самотніх дорослих (Сергій, Михайло), студентів (Анастасія, Дмитро) та працюючого (Олександр). Більшість переїхали з окупованих або прифронтових регіонів (Донецьк, Луганськ, Маріуполь, Сєвєродонецьк, Миколаїв, Краматорськ, Херсон, Запоріжжя) до безпечніших міст (Київ, Харків, Львів, Чернігів, Дніпро).

Найпоширенішими викликами стали пошук житла та роботи (згадане в 6 відповідях), забезпечення освітою та доглядом за дітьми (4 відповіді), психологічний стрес і адаптація (4), а також втрата бізнесу, друзів чи родинних зв'язків. Для сімей з дітьми критичними були школи, садочки та харчування, тоді як для пенсіонерів і студентів - самотність та інтеграція в нове середовище.

Усі інформанти отримали допомогу від міжнародних організацій: продуктові набори та одяг (Червоний Хрест, IOM, Save the Children, Caritas), психологічна підтримка (UNHCR, UNICEF), фінансова/житлова допомога (UNHCR), медичні послуги та консультації з працевлаштуванням. Інформацію вони дізнавалися переважно через соцмережі/Telegram (4), волонтерів/знайомих (4), місцеву адміністрацію/соціальні центри (3) та університети/школи (2).

Отримана допомога загалом оцінена як своєчасна та корисна (особливо продуктові набори та психологічні консультації в перші місяці), що стабілізувало життя: полегшило фінанси, забезпечило освіту дітей, зменшило

стрес і підвищило безпеку. Однак деякі відзначали затримки чи неповноту (наприклад, для старших ВПО). Позитивні зміни торкнулися 100% респондентів, зокрема адаптації дітей та оплати житла.

Респонденти рекомендують активніше інформування про послуги (2), індивідуальні консультації для вразливих груп (літні, старші - 2), платформи для працевлаштування (2), програми для дітей/студентів (гранти, ігри, тренінги - 4), фокус на медичній/психологічній підтримці та інтеграції (3). Загалом наголошують на адаптації допомоги під потреби сімей, студентів і пенсіонерів.

3.3 Рекомендації щодо збільшення ефективності соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні

Підвищення ефективності соціальних практик допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні вимагає цілісного підходу, який враховує як нагальні потреби людей, так і довготривалі виклики їхньої інтеграції. Одним із ключових напрямів удосконалення є забезпечення стабільності та передбачуваності механізмів підтримки. Значна частина ВПО наголошує на тому, що нерегулярність або непослідовність гуманітарних програм ускладнює їхню адаптацію, адже люди не можуть планувати власні ресурси. Тому важливим є розширення програм із тривалішим періодом дії, що дозволить переселенцям формувати стратегії власного життя у нових громадах [34; 35].

Важливим аспектом є також поліпшення системи інформування. Багато респондентів зазначали, що дізнавалися про допомогу випадково або через знайомих, що свідчить про недостатню ефективність інформаційних каналів. Для усунення цієї проблеми необхідно створювати багаторівневу комунікаційну систему, яка охоплюватиме офіційні сайти, соціальні мережі, друковані матеріали, точки інформування на базі центрів надання адміністративних послуг, громадських приймалень і місцевих центрів соціальних служб. Особливу увагу варто приділяти інформуванню людей похилого віку та осіб, які не користуються цифровими платформами.

Значну роль у підвищенні ефективності допомоги відіграє спрощення

процедур доступу до гуманітарних програм. Нерідко переселенці стикаються зі складною системою реєстрації, необхідністю подавати численні документи або з технічними збоями електронних сервісів. Оптимізація бюрократичних механізмів, розширення можливості подання заяв без використання інтернету, а також забезпечення фахових консультацій можуть значно підвищити доступність допомоги для вразливих категорій ВПО.

Окремої уваги потребує підвищення професійної підготовки фахівців, які працюють із внутрішньо переміщеними особами. Ефективна взаємодія з людьми, що пережили травматичні події, вимагає не лише організаційних навичок, а й компетенцій у сферах кризової психології, соціальної роботи, медіації та культурної чутливості. Тому важливим є систематичне проведення тренінгів, супервізій та навчальних програм у співпраці між міжнародними організаціями, державними структурами та освітніми закладами.

Наступним важливим вектором оптимізації є розширення програм психологічної підтримки. Інтерв'ю показали, що переселенці особливо цінують можливість звернутися до психолога, долучитися до груп підтримки або отримати консультацію кризового фахівця. Проте таких програм часто недостатньо, а їх доступність варіюється залежно від регіону. У цьому контексті доцільним є створення мобільних команд психологічної допомоги, відкриття додаткових просторів для роботи із сім'ями та дітьми, а також активніше залучення до співпраці підготовлених волонтерів.

Суттєвою умовою підвищення ефективності соціальних практик є орієнтація програм на довготривалу соціально-економічну інтеграцію ВПО. Одноразова гуманітарна підтримка є важливою, проте вона не розв'язує проблему самостійності переселенців у довгостроковій перспективі. Необхідно розширювати програми професійного навчання, перекваліфікації, грантової підтримки підприємництва, а також проєктів зі сприяння зайнятості. Важливою є співпраця міжнародних організацій із місцевим бізнесом, що створюватиме реальні можливості для працевлаштування [36; 37].

Важливим елементом удосконалення соціальних практик є покращення

умов тимчасового та перехідного житла. Частина переселенців проживає у переповнених гуртожитках або орендує житло за високими цінами, що значно знижує їхню фінансову стабільність. Тому міжнародним організаціям доцільно збільшувати інвестиції у ремонт та облаштування соціального житла, розвиток модульних містечок нового покоління та співпрацю з громадами у створенні довгострокових житлових проєктів.

Суттєвим напрямом є посилення юридичної підтримки переселенців. Багато ВПО потребують допомоги в оформленні документів, відновленні майнових прав, отриманні статусів, виплат та соціальних гарантій. Організація безоплатних юридичних консультацій, навчання переселенців базовим правовим навичкам, створення мобільних юридичних офісів сприятимуть підвищенню їхньої обізнаності та захищеності.

Значну роль відіграє також поглиблення співпраці між міжнародними гуманітарними організаціями та місцевими громадами. Аналіз показав, що практики допомоги є найбільш ефективними там, де громади активно включені у процес розподілу ресурсів, прийняття рішень та організацію соціальних послуг. Тому варто розвивати партнерські платформи, спільні комітети та механізми участі ВПО у плануванні програм допомоги [38].

Окремий напрям удосконалення стосується розвитку волонтерського руху. Волонтери нерідко стають першою ланкою взаємодії із переселенцями, особливо у невеликих громадах. Підтримка волонтерських ініціатив, навчання волонтерів, а також забезпечення їх необхідними ресурсами робить систему допомоги більш гнучкою та стійкою.

Значну увагу варто приділяти розвитку цифрових інструментів для організації допомоги. Електронні карти гуманітарних сервісів, мобільні застосунки для реєстрації, онлайн-консультації та чат-боти суттєво полегшують доступ до підтримки. Проте такі технології мають бути інклюзивними та супроводжуватися офлайн-альтернативами.

Важливим викликом залишається необхідність адаптації гуманітарних програм до різних груп ВПО: людей з інвалідністю, літніх осіб, багатодітних

родин, дітей, молоді, осіб із хронічними захворюваннями. Розробка спеціалізованих програм, що враховуватимуть їхні унікальні потреби, підвищить загальну ефективність соціальної підтримки.

Ефективність допомоги значною мірою залежить і від моніторингу існуючих програм. Регулярний аналіз потреб переселенців, оцінка результатів гуманітарних інтервенцій, опитування отримувачів допомоги та залучення їх до обговорення результатів дозволяють оперативно коригувати підходи та адаптувати їх до змінної ситуації.

Не менш важливою є боротьба з інформаційними та бюрократичними бар'єрами, які особливо впливають на найбільш уразливих переселенців. Створення системи супроводу для тих, хто не може самостійно оформити допомогу, зокрема людей похилого віку, осіб з інвалідністю чи одиноких батьків, суттєво покращить доступ до програм підтримки.

Важливо також розширювати ініціативи, спрямовані на культурну та соціальну інтеграцію ВПО у громадах. Проведення спільних заходів, культурних проєктів, освітніх подій і програм взаємодії допомагає переселенцям відчувати себе повноцінними членами громади та знижує соціальну напругу. Зміцнення зв'язків між місцевими жителями та переселенцями є ключовою умовою успішної інтеграції.

Узагальнюючи, підвищення ефективності соціальних практик допомоги ВПО потребує багатовекторного та системного підходу, що поєднує інформаційну доступність, організаційну ефективність, психологічну підтримку, економічну інтеграцію та активну взаємодію громади. Такий комплексний підхід дозволить створити стійку систему підтримки, здатну не лише реагувати на виклики воєнного часу.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз показує, що чітке визначення ключових понять – «соціальні практики допомоги», «міжнародні гуманітарні організації» та «внутрішньо переміщені особи» – є фундаментальним для дослідження соціальних практик допомоги ВПО в Україні. Систематизація теоретичних підходів дозволяє зрозуміти, що соціальні практики виникають на основі повторюваних дій індивідів та груп і поступово інтегруються у широку соціальну систему, формуючи сталі моделі поведінки та інститути. Підходи М.Вебера, Т.Парсонса, П.Бергера, Н.Лукмана та Е.Гідденса демонструють, що соціальні практики мають спадковий та впорядкований характер, що забезпечує їхню стійкість і вплив на соціальну структуру.

Ретроспективний аналіз розвитку соціальної допомоги у різних історичних контекстах, зокрема у Давній Греції, Римі та Китаї, свідчить про універсальні закономірності функціонування соціальних практик. Зародження державних та приватних форм підтримки нужденних, поєднання милосердя з політичними чи економічними цілями, а також формування систем соціальної допомоги демонструють, що подібні практики завжди були необхідним інструментом стабілізації суспільства та забезпечення його соціальної згуртованості.

Сучасні соціальні практики допомоги ВПО в Україні ґрунтуються на поєднанні досвіду історичних традицій і сучасних теоретичних концепцій. Аналіз діяльності міжнародних гуманітарних організацій показує, що допомога ВПО має багатогранний характер і включає забезпечення базових потреб, медичну підтримку, юридичне консультування, освіту та інтеграційні програми. Такі практики постійно адаптуються до специфіки українських реалій та умов військового конфлікту.

Ретроспективне вивчення діяльності міжнародних організацій під час повномасштабного вторгнення 2022 року демонструє високий рівень мобілізації

ресурсів та координації. Водночас спостерігається нерівномірність пріоритетів організацій, особливо щодо окремих вразливих груп, зокрема людей з інвалідністю. Це свідчить про необхідність удосконалення механізмів планування та моніторингу допомоги для забезпечення її максимальної ефективності та інклюзивності.

Важливим аспектом дослідження є розмежування ВПО та економічних мігрантів, що визначає специфіку соціальної допомоги та необхідність розробки адресних програм. З одного боку, ВПО потребують термінового забезпечення житла, харчування, медичних послуг, а з іншого – соціальної інтеграції та захисту прав. Чітке визначення категорій отримувачів допомоги сприяє підвищенню ефективності соціальних практик і дозволяє уникати помилкових класифікацій, що знижують результативність програм.

Загалом, методологічні засади дослідження соціальних практик допомоги ВПО в Україні дозволяють системно оцінювати ефективність діяльності міжнародних гуманітарних організацій, визначати ключові напрями розвитку соціальної підтримки та розробляти рекомендації щодо підвищення її результативності. Підсумовуючи, можна зазначити, що поєднання історичного досвіду, сучасних теоретичних концепцій та практичного аналізу міжнародної допомоги створює міцну основу для подальшого дослідження соціальних практик допомоги ВПО в Україні.

Другий розділ демонструє, що соціальні практики допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні є багатогранними та комплексними, поєднуючи державні, міжнародні та локальні ініціативи. Вони спрямовані не лише на задоволення базових потреб переселенців, таких як житло, харчування та медична допомога, а й на психологічну підтримку, соціальну інтеграцію та професійне становлення. Такий підхід забезпечує комплексне відновлення життєдіяльності ВПО та сприяє стабілізації їхнього становища у нових громадах.

Особливу увагу приділено ролі держави у формуванні нормативно-правових умов для соціального захисту ВПО. Реєстрація статусу,

соціальні виплати, доступ до освіти, медицини та працевлаштування створюють основу для довгострокової інтеграції переселенців. При цьому державні програми у поєднанні з діяльністю міжнародних гуманітарних організацій дозволяють оперативно реагувати на нагальні потреби населення, забезпечуючи як екстрену, так і системну допомогу.

Дослідження специфіки діяльності міжнародних гуманітарних організацій показує, що їхня робота ґрунтується на міжнародних стандартах гуманітарної допомоги, нейтральності та неупередженості. Вони поєднують екстрене реагування з довгостроковими проєктами відновлення, охоплюючи медичну допомогу, соціальні послуги, психологічну підтримку, освітні та економічні програми. Конкретні приклади діяльності ООН та UNICEF демонструють масштабність і системність їхнього внеску у стабілізацію життя мільйонів українців.

Отже, аналіз теоретичних засад соціальних практик допомоги ВПО свідчить про важливість інтегрованого підходу, що поєднує державну політику, міжнародну підтримку та локальні ініціативи. Така синергія забезпечує ефективне задоволення потреб переселенців, підтримує їхню соціальну та психологічну стійкість, сприяє інтеграції в нові громади і формує основу для подальшого розвитку соціальних практик у кризових умовах.

Третій розділ дослідження соціальних практик допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні демонструє, що опитування та інтерв’ю є ефективними методами збору емпіричних даних, здатними забезпечити як кількісну, так і якісну оцінку діяльності гуманітарних структур. Використання цих методів дозволяє не лише виявити загальні тенденції у наданні допомоги, а й глибше зрозуміти індивідуальні потреби та переживання переселенців, що значно підвищує точність аналізу соціальних практик. Поєднання анкетування та інтерв’ю створює комплексну картину соціальної підтримки, що сприяє обґрунтованому прийняттю рішень щодо вдосконалення програм.

Результати дослідження свідчать, що серед отримувачів допомоги

переважають жінки та чоловіки середнього віку з різним рівнем освіти, більшість із них проживають у м. Запоріжжя та мають неповнолітніх дітей або осіб на утриманні. Важливою характеристикою цієї групи є низький рівень доходу, що змушує їх шукати можливості матеріальної підтримки, а також професійного та соціального розвитку. Виявлено, що основні проблеми ВПО пов’язані з фінансовою нестабільністю, питанням житла та здоров’я, що потребує цілісного підходу до надання допомоги.

Аналіз отриманих даних показав, що більшість респондентів оцінюють допомогу міжнародних організацій як своєчасну та корисну, особливо у сфері продуктового забезпечення, психологічної підтримки та доступу до медичних і соціальних послуг. Проте деякі аспекти, такі як затримки, обмежена кількість програм для певних груп населення та недостатнє інформування, потребують уваги для підвищення ефективності надання допомоги. Це підкреслює важливість регулярного моніторингу та адаптації гуманітарних практик до потреб різних категорій ВПО.

Дослідження також виявило необхідність покращення інформаційних каналів і спрощення процедур доступу до допомоги. Переселенці зазначають, що часто дізнаються про програми випадково або через знайомих, а бюрократичні складнощі обмежують їхню можливість скористатися підтримкою. Вдосконалення комунікаційної системи, створення багаторівневих каналів інформації та забезпечення консультацій для вразливих груп сприятиме підвищенню охоплення та ефективності програм.

Особлива увага приділяється психологічній та соціальній підтримці ВПО. Інтерв’ю показали, що можливість отримати консультацію, долучитися до груп підтримки або скористатися мобільними психологічними послугами є одним із ключових чинників успішної адаптації переселенців. Розширення таких програм, залучення волонтерів та створення спеціалізованих ресурсів для дітей, студентів, осіб похилого віку та людей з інвалідністю підвищує загальну ефективність соціальних практик.

Не менш важливими є заходи щодо сприяння довгостроковій

соціально-економічній інтеграції ВПО. Програми професійного навчання, перекваліфікації, працевлаштування та грантової підтримки сприяють формуванню самостійності переселенців та стабілізації їхнього життя. Партнерство з місцевим бізнесом, розвиток житлових проєктів, забезпечення юридичної підтримки та культурної інтеграції створюють умови для комплексної підтримки, що охоплює різні аспекти життя ВПО.

Узагальнюючи, розділ підкреслює, що ефективність соціальних практик допомоги внутрішньо переміщеним особам залежить від багатовекторного підходу, який включає інформаційну доступність, організаційну ефективність, психологічну підтримку, економічну інтеграцію та активну участь громади. Такий системний підхід дозволяє не лише реагувати на негайні потреби переселенців, а й створює передумови для їхнього довгострокового відновлення та стабільного розвитку у нових умовах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Новікова О.Ф., Амоша О.І., Антонюк В.П. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до В 60 стратегії успіху: монографія НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.

2. Самолюк Н. М., Юрчик Г. М. Особливості соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні на основі програмного підходу. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2023. №2(102). С. 218-237.

3. Степанова Е. Р. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. Актуальні проблеми та перспективи розвитку соціально-трудових відносин в *Interaction of Art and Science: Creative Approaches in Research 88 умовах змін : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції*, 9–10 вересня 2022 р. : тези допов. / за заг. ред. Т. А. Костишиної, Л. В. Степанової. Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 93-96.

4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t001533?an=2 (дата звернення: 15.07.2025).

5. Настояща К. Соціальні практики: спроба типології по вертикалі. *Нова парадигма*. 2017. Вип. 132. С. 172-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2017_132_18 (дата звернення: 23.09.2025).

6. Berry J. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*. 1997. № 46. P. 5-34.

7. Сидор П. І. Бюджетне забезпечення соціального захисту населення: теоретичні аспекти та вітчизняна практика. *Ефективна економіка*. 2015. No 9. С.23-31.

8. Буяшенко В. В. Соціальна допомога в контексті повсякденності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 39. С. 161-173.

9. Рябінчук М. В. Соціальний капітал: структура та зміст. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. No 2. С. 59-64.

10. Домаранська А. Практики допомоги: інноваційний потенціал у кризовому соціумі. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*. 2015. Вип. 2 (16). С. 104-111.

11. Старинська Т. Проблеми операціоналізації понять у контексті дослідження міграції населення. О*світа регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2010. № 3. С. 108-116.

12. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття «внутрішньо переміщені особи»: державна політика та регіональна практика. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2015. Т. 18. № 8. С. 6-11.

13. Михайловський В.І. Внутрішньо переміщені особи – особливості національного та міжнародно-правового забезпечення. *Адміністративне право і процес. Фінансове право.* 2016. №4 С.151–155.

14. Наливайко Л.Р., Орєшкова А.Ф. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство.* 2018. Випуск 1(1). С. 34–39.

15. Ісаєва Н.С. Теоретико-правова характеристика визначення поняття «внутрішньо переміщені особи». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 70-75.

16. Соціальна допомога у давніх Греції та Римі URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/page8.html (дата звернення: 4.09.2025).

17. Організація соціальної допомоги у стародавньому світі URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%95%D0%9D%D0%9F_%D0%86%D0%A2%D0%A1%D0%A0%202/page8.html (дата звернення: 5.09.2025).

18. Global Report on Internal Displacement (GRID) is the world's leading source of data and analysis on internal displacement. URL:

https://www.internaldisplacement.org/global-report/grid2024/ (дата звернення: 10.05.2025).

19. Федорович І., Цибенко К. Огляд роботи міжнародних гуманітарних організацій та їх відповіді на гуманітарну кризу в Україні, спричинену воєнною агресією з боку рф URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Ohliad-mizhnarodnykh-humanitarnykh-orhanisatsiy-1.pdf (дата звернення: 15.04.2025).

20. Соціально-економічні та культурні права і свободи внутрішньо переміщених осіб: теоретико-правова характеристика : монограф. / Л. Р. Наливайко, Н. С. Ісаєва. Дніпро : ДДУВС, 2023. 196 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/391646506_SOCIALNO-EKONOMICNI_TA_KULTURNI_PRAVA_I_SVOBODI_VNUTRISNO_PEREMISENIH_OSIB_TEORETIKO-PRAVOVA_HARAKTERISTIKA (дата звернення: 1.09.2025).

21. Лавриненко Г.А., Примуш М.В. Державна підтримка ВПО як запобіжник від міграції українців за кордон. *Політичне життя*. 2024 Вип. 2. С.86-91.

22. Корнят В.С. Ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переселених осіб у приймаючих громадах України. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія*. Право. 2021. С. 25-31.

23. Внутрішньо переміщені особи – нові жителі громади. У Вінниці відбулось засідання Координаційної ради з питань ВПО. URL: https://www.vmr.gov.ua/vnutrishno-peremishcheni-osoby-novi-zhyteli-hromady-uvinnytsi-vidbulos-zasidannia-koordynatsiinoi-rady-z-pytan-vpo (дата звернення: 12.11.25).

24. Фонд Демократичної ініціативи імені Ілька Кучеріва. Поки ми живі, ніщо не вирішено остаточно! URL: https://dif.org.ua/article/osnovni-potrebi-vnutrishno-peremishchenikh-osib (дата звернення: 12.11.2025).

25. Організація Об’єднаних Націй. Об’єднані заради українського народу: ООН звітує про допомогу мільйонам українців. URL: https://ukraine.un.org/uk (дата звернення: 20.09.2025).

26. Огляд робот міжнародних гуманітарних організацій URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/Ohliad-mizhnarodnykh-humanitarnykh-orhanisatsiy-1.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

27. Михайловський В. І. Місце омбудсмана в забезпечення адміністративно-правового *Наук. вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 162 – 165.

28. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Київ : ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.

29. Пастушенко Л.М. Діагностичні можливості та планування інтерв’ю під час відбору персоналу. П*роблеми сучасної психології : збірник наукових праць*. 2008. № 1. С. 31-40.

30. Михайлин І. Л. Основи журналістики: Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 230 с.

31. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : монографія. Київ : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2006. 238 с.

32. Слободянюк А. В. Значення соціології як науки та навчальної дисципліни в сучасному українському суспільстві. *Вісник «ВПІ»*. 2011. No1. С.16-20.

33. Слободянюк А. В. Досвід використання сучасних інформаційних технологій у процесі викладання соціологічних дисциплін. С*учасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: Зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2007. Вип. 14. С.415-419.

34. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Дата звернення: 29.10.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#top (дата звернення: 15.08.2025).

35. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text (дата звернення: 13.08.2025).

36. Буткевич В. Г. Поняття, функції та принципи міжнародного захисту прав людини та основних свобод Міжнародне право. Основні галузі. Київ : Либідь, 2004. 816 с.

37. Котляр О. І. Інститут захисту прав біженців у системі міжнародно правового захисту прав людини. *Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матер. Міжнар. наук.-практ. конф*. (20 квіт. 2017 р., м.Ужгород) / Ужгородський нац. ун-т ; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. С. 46 – 54.

38. Дослідження стану підтримки місць компактного проживання ВПО в окремих громадах Дніпропетровської області (Дніпро, Кривий Ріг, Кам'янське, Самар, Павлоград URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/2_Justice-Dnipro_A5.pdf (дата звернення: 23.09.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

Актуальність теми обумовлена масштабами гуманітарної кризи, спричиненої збройним конфліктом, що триває з 2014 року та особливо загострився після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Внаслідок бойових дій мільйони українців були змушені залишити свої домівки, що створило надзвичайно високий попит на всебічну підтримку – матеріальну, психологічну, правову та соціальну. У цих умовах міжнародні гуманітарні організації відіграють критично важливу роль у реагуванні на потреби постраждалого населення, формуючи нові формати соціальної підтримки та адаптації ВПО до нових умов життя.

На тлі значного навантаження на державні інституції саме гуманітарні організації забезпечують заповнення критичних прогалин у системі соціального захисту. Їхня діяльність дозволяє не лише задовольнити базові потреби переміщених осіб, але й стимулює розвиток інфраструктури підтримки, яка з часом може інтегруватися в національні моделі допомоги. Це перетворює гуманітарну підтримку на інструмент соціальної інтеграції та відновлення довіри до інституцій як на локальному, так і на міжнародному рівні.

Вивчення практик міжнародної допомоги є необхідним для виявлення ефективних механізмів реагування на кризу, а також для адаптації успішного досвіду до потреб українського суспільства. Аналіз діяльності таких організацій дозволяє оцінити їхній внесок у формування стійких спільнот, зміцнення громадянського суспільства та підвищення здатності громад до самостійного подолання наслідків переміщення. Окрім того, ці практики є важливими для вдосконалення державної політики у сфері роботи з ВПО.

Проблемна ситуація. Діяльність міжнародних гуманітарних організацій щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні розгортається в умовах часткової невизначеності. З одного боку, існує об'єктивна потреба у масовій, невідкладній та тривалій підтримці мільйонів людей, позбавлених сталого житла та доходу через збройну агресію. З іншого боку, реалізація соціальних практик допомоги суттєво ускладнена перманентними безпековими ризиками, обмеженим доступом до окремих регіонів та тимчасовим, проєктно-орієнтованим характером більшості інтервенцій. Це породжує проблеми, серед яких: фрагментація зусиль через недостатню координацію, необхідність адаптувати універсальні гуманітарні протоколи до локального контексту. Розв'язання проблемної ситуації передбачає пошук балансу між наданням екстреної допомоги та формуванням сталого механізму, що поєднує ресурси міжнародних акторів з потребами ВПО в умовах триваючої нестабільності.

Об'єкт дослідження. Особи, які отримували допомогу від організації Товариства Червоного Хреста в Україні (Запорізька область).

Предмет дослідження. Соціальні практики допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Мета дослідження. Виявлення особливостей отримання допомоги внутрішньо переміщеними особами.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати соціально-демографічні характеристики отримувачів допомоги від міжнародних гуманітарних організацій;

2) виявити особливості матеріального стану отримувачів допомоги від міжнародних гуманітарних організацій;

3) виявити проблеми отримувачів допомоги від міжнародних гуманітарних організацій;

4) виявити ступінь задоволеності щодо отриманої допомоги.

Гіпотези дослідження:

1. Отримувачі допомоги характеризуються критичним матеріальним станом: відсутністю стабільного доходу, високим рівнем боргів та обмеженим доступом до базових ресурсів (їжа, житло).

2. Основні проблеми отримувачів включають хронічне безробіття, проблеми зі здоров'ям, психологічний стрес та обмежений доступ до освіти й медичних послуг.

3 Більшість отримувачів незадоволені допомогою через недостатній обсяг, невідповідність потребам та бюрократичні бар'єри в отриманні.

Інтерпретація понять

ВПО – громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили або зобов'язали покинути місце проживання внаслідок або з метою уникнення збройного конфлікту, окупації, надзвичайної ситуації природного чи техногенного характеру, яка не перетинає міжнародно визнаного державного кордону України.

Міжнародні гуманітарні організації – це неурядові або міждержавні структури, діяльність яких спрямована на надання екстреної або довгострокової допомоги населенню, що постраждало внаслідок воєн, катастроф або інших кризових ситуацій.

Соціальні практики допомоги – сукупність дій, моделей поведінки, стратегій і інструментів, спрямованих на надання підтримки певним соціальним групам, які перебувають у вразливому становищі.

Обсяг вибіркової сукупності склав 50 осіб, з яких 36 жінок та 14 чоловіків.

Метод збору інформації: анкетне опитування за допомогою гугл-форми.

Додаток Б

АНКЕТА

Шановні учасники опитування, просимо Вас відповісти на поставлені питання, відмітивши варіант відповіді, які відповідають вашій ситуації, або вписавши свій варіант. Всі зазначені Вами дані є анонімними та конфіденційними і будуть використані виключно в узагальненому вигляді

1. Зазначте, будь ласка, ваш вік:
1.1 18-29
1.2 30-39
1.3 49-49
1.4 50-59
1.5 60-69
1.6 70+

2. Ваша освіта:
2.1 середня
2.2 середня спеціальна
2.3 незакінчена вища
2.4 вища

3. Ваш сімейний статус:
3.1 заміжня/одружений
3.2 розлучена/розлучений
3.3 вдова/вдівець
3.4 не маю стосунків

4. Чи відноситесь ви до наступних категорій?
4.1 ВПО
4.2 Особа, яка має інвалідність
4.3 Маєте статус ветеранки/ветерана
4.4 Особа, яка має хронічні захворювання
4.5 Не відношусь до жодної групи
4.6 Ваш варіант відповіді_____

5. Ваше місце проживання
5.1 Місто (Запоріжжя)
5.2 Місто (інше)
5.3 Село
5.4 Громада

6. З яких джерел ви дізнались про проєкт?

6.1 фейсбук
6.2 інстаграм
6.3 телеграм
6.4 від знайомих, друзів
6.5 від родичів
6.6 ваш варіант відповіді_____

7. В чому ви зараз відчуваєте найбільшу потребу? (зазначте 2-3 позиції)
_____

8. Які проблеми найголовніші у вашому житті зараз?
8.1 здоров'я
8.2 фінанси
8.3 житло
8.4 відносини з оточуючими
8.5 ваш варіант відповіді_____

9. Ваш щомісячний рівень доходу:
9.1 до 10,000 грн.
9.2 від 10,000 до 20,000 грн.
9.3 більш, ніж 20,000 грн.

10. На що витрачається більша частина вашого доходу?
10.1 на їжу
10.2 на ліки
10.3 на оренду житла
10.4 ваш варіант відповіді_____

11. Основним джерелом вашого доходу зараз є:
11.1 заробітна плата
11.2 виплати від держави
11.3 допомога від громадських організацій
11.4 фінансові кошти, які надаються родичами
11.5 ваш варіант відповіді_____

12. Житло, в якому ви наразі мешкаєте:
12.1 є вашою власністю
12.2 є орендованим приміщенням
12.3 надано родичами/друзями/знайомими
12.4 шелтер
12.5 ваш варіант відповіді_____

13. Чи є у вас діти?
13.1 так

13.2 ні

14. Якщо «так», то скільки та якого віку:
14.1 До 18 років
14.2 Старше 18 років

15. Чи є у вас на утриманні інші особи?
15.1 так
15. 2 ні

16. Оцініть, будь ласка, за 5-бальною шкалою задоволеність власним життям, де 1 – мінімальна оцінка, 5 – максимальна позитивна оцінка
1 2 3 4 5

17. Оцініть, будь ласка, рівень вашої фінансової грамотності за 5-бальною шкалою задоволеність власним життям, де 1 – мінімальна оцінка, 5 – максимальна позитивна оцінка
1 2 3 4 5

18. Який вид допомоги, на вашу думку, має бути для людей, які опинились у складній життєвій ситуації?
18.1 фінансова допомога
18.2 допомога з медичним обслуговуванням
18.3 допомога з пошуком житла
18.4 допомога з пошуком роботи
18.5 допомога з навчанням або перенавчанням
18.6 ваш варіант відповіді_____

19. Даю згоду на обробку персональних даних

Дякуємо!

Додаток В

Гайд інтерв'ю

1. **Розкажіть трохи про себе та вашу сім'ю.** *(Вік, професія, кількість членів родини, коли ви стали ВПО)*
2. **Які основні труднощі ви відчували після переміщення?** *(Житло, робота, здоров'я, освіта дітей, психологічна підтримка тощо)*
3. **Чи отримували ви допомогу від міжнародних гуманітарних організацій?** *(Якщо так — яку саме: продукти, фінансова допомога, психологічна підтримка, житло, медичні послуги тощо)*
4. **Як ви дізналися про ці організації та їхню допомогу?** *(Через соцмережі, волонтерів, місцеву адміністрацію, знайомих)*
5. **Наскільки ефективною та своєчасною була надана допомога?** *(Що допомогло найбільше, а що, на вашу думку, можна покращити)*
6. **Чи змінилося ваше життя або стан родини після отримання допомоги?** *(Наприклад: полегшення фінансового тягаря, покращення здоров'я, відчуття безпеки)*
7. **Які форми підтримки, на вашу думку, були б найкориснішими зараз?** *(Фінансова, житлова, психологічна, освітня, соціальна інтеграція)*
8. **Що б ви хотіли порадити міжнародним організаціям, щоб їхня допомога була більш ефективною для ВПО?**

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Байрак Денис Олександрович, студент ІІ курсу магістратури, денної форми навчання, факультету соціології та управління, спеціальність 054 «Соціологія», адреса електронної пошти bayfakden@gmail.com:

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальні практики допомоги міжнародних гуманітарних організацій ВПО в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/на;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

10.12.2025 Д.О. Байрак

Науковий керівник,
к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціології
10.12.2025 О.С. Сорокіна